

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת תולדות

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת תולדות

מפתח העניינים

יומא דהלולא של החסיד מגירונדה רבינו יונה זצ"ל זיע"א / על האדם להכיר את כוחות נפשו ולתקן אותם / החובה לכבד תלמידי חכמים ולייקר בני תורה / כיבוד החכמים יש בו כמה מיני תועלת / שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה / אין עבודת ה' מתקיימת בלתי לומדי התורה ותלמידי החכמים / התפקיד שלנו לכבד ולקדש את ה' בכל תהלוכות חיינו / הקיום שלנו הוא בזכות עמלי התורה / מבחן הנפש - דיבוריו והילוליו של האדם

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ליצני הדור..... כג
- ב. בענין גדר ולשון והנה..... כה
- ג. בענין ויצא הראשון אדמוני כולו..... כח
- ד. בענין יעקב אבינו..... כט
- ה. בענין שעניי אברהם לא כבדו מזוקן כיצחק ויעקב..... כט
- ו. בענין אלהים - האלהים..... ל
- ז. בענין עשו אדום עמלק בחינת כלב..... לא

מפתח מערכות

- טוביינא דחכימי..... לה
- טומאה..... לו
- טעם כעיקר..... לז
- טרח וכתב לה קרא..... לח
- טרח וכתב לה קרא..... מז
- טרח וכתב לה קרא..... מו
- טרח וכתב לה קרא..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

יומא דהלולא של החסיד מגירונדה רבינו יונה זצ"ל זיע"א

בעזרת ה' יתברך נראה לדבר בעניני דיומא.

היום [כ"ח בחשוון] הוא יומא דהלולא של רבינו החסיד מגירונדה, רבינו יונה זצ"ל, מרבותינו הראשונים שנפטר ונתבקש לישיבה של מעלה לפני שבע מאות שלשים ושנים שנהא. בנוסח המצבה שהניחו על קברו כתוב את המליצה הבאה: "בני ציון, בציון זה בכו נא לשמש בעפר הארץ טמונה, שחקים לבשו קדרות ובושו כסיליהם וחפרה הלבנה, ביום נאסף פאר תורה ונזרה במר-חשון תכס עליו עננה, שנת עשרים וארבע וחמשת אלפים אל תהי בה רננה, ישיבתו כחליל תהמה לו ותורתו במר תהגה כיונה, פרצי מי יהי גודר ומי זה יריעות משכנותי יט כיונה".

אחרי זה כתוב: "נגנו בקבר זה אבי התעודה, חמדת ישראל ויהודה, הרב אשר הגיד תעלומות חכמה והוציא לאור משפטיה, והאיר על עבר פניה מעין החכמה והתבונה, מנורת המאור היוצאים מצידיה קני חכמה קני בינה, הרב הגדול החסיד רבינו יונה זצ"ל בן כבוד החכם הנכבד רבי אברהם ז"ל מגירונדה, תהי נפשו בצרור החיים צרורה, ומצבת קבורתו מוזבח כפרה בעד שארית הנשארה".

זה הוא מה שחקקו על מצבת קברו של החסיד רבינו יונה גירונדי זצ"ל. נדמה לי שהנוסח הזה הוא לא נוסח חדש מהזמן האחרון, אלא נוסח מזמן הקדמונים. הנפקא מינה בדבר הזה, כי השבחים שכתובים כאן הם שבחים עצומים ונוראים, ולא מצוי לרבותינו הקדמונים שיאריכו בתארים ושבחים שכאלו. בשלמא אילו היה זה נכתב בדור האחרון, הרי בדור האחרון ריבוי התארים מצוי הרבה, וכמו שיש אינפלציה בממון, כך יש גם אינפלציה בתארים. אומרים על אנשים שבחים משבחים שונים, "פסוקי דזמרה", ועוד ועוד. אבל כאן רבותינו הקדמונים הממעטים בתארים, הם שכותבים כי כאן בקבר הזה נגנו 'אבי התעודה חמדת ישראל ויהודה', ומה אנחנו צריכים ליותר מזה. 'הרב אשר הגיד תעלומות חכמה', שכן רבינו יונה גילה לנו את חכמתה של התורה בכל המקצועות.

אנחנו מכירים את רבינו יונה כמוכיח בשער, כאבי המוסר, כמי שמלמד ומדריך אותנו בדרכי העבודה בספרו 'שערי תשובה'. אבל באמת זהו רק חלק קטן מתורתו, ואפילו חלק קטן מתורת המוסר שלו. כיון שהרבה ספרים שכתב רבינו יונה בעניני מוסר ויראה לא באו לידינו, ואפילו הספר 'שערי תשובה' שלו אינו אלא שער אחד מתוך חיבורו הכולל שהיו בו כמה וכמה שערים, ולכן אפשר לראות הרבה פעמים שהוא כותב 'מה שיתבאר בשער הענוה'.

א. [א.ה. נכון לשנת תשנ"ו, מועד מסירת השיעור. וכיום הוא שבע מאות חמישים ותשע שנים מפטירת רבינו יונה].

(שע"ת ש"א אות כ"ד), או 'כתבתי על זה בשער יראת שמים' (שע"ת ש"ג אות ח') או 'שער התורה' (שע"ת ש"ג אות י"ד ואות קנ"ו), וכיוצא. וגם בשאר המקצועות לימד רבינו יונה דעת את העם והיה פוסק גדול כמו שכתבו כאן על המצבה, 'הוציא לאור משפטיה', והיתה לו ישיבה גדולה בספרד בה הרבין תורה לתלמידים הרבה. ומי שלמד מסכת בבא בתרא יודע שאחד מעמודי ההוראה במסכת הזו, בלי גוזמא, הוא רבינו יונה בספרו 'עליות דרבינו יונה' על התלמוד. גם החיבור הזה, 'עליות דרבינו יונה', היה חיבור גדול על כמה וכמה מסכתות, אבל מחמת הגזירות והטלטולים שעברו אז על כלל ישראל נאבד מאתנו רוב החיבור הזה, ולא נשאר לנו אלא החלק של מסכת בבא בתרא.

רבינו יונה היה רבו של הרשב"א, והרבה פעמים מביא הרשב"א "שמעתי ממורי נר"ו", "שמעתי ממורי הרב", וכיוצא, והכוונה לרבינו יונה. וכמו שראינו, רבינו יונה הלא היה בדור של ראשונים כמלאכים, ובדור העצום הזה החזיקו אותו 'כשמש' המאירה.

על האדם להכיר את כוחות נפשו ולתקן אותם

החיבור שלו 'שערי תשובה' הוא חיבור יקר מאד בהכרת כוחות הנפש של האדם, וכפי שהארכנו בשבוע שעבר על כך שאחד הדברים הכי נחוצים לו לאדם כשהוא מגיע לעבודת ה', שירד לסוף דעתו **שלו עצמו**, ויכיר את כוחות הנפש שבו.

הסבא מקלם סיפר מעשה, שפעם היה יהודי שכפי שאומרים העולם, היה 'ביש מזל'. כל מה שהיה עושה לא היה עולה בידו, וכל עסק שהיה פותח כדי להרוויח ממנו ולהתפרנס היה נכשל. כשזה קורה פעם אחת לאדם, הוא מתרץ את זה איכשהו. הוא אומר 'עשו לי עין הרע... לכן נכשלתי'. ואז תמצא אותו מחפש סגולות נגד עין הרע. אומרים לו

ב. יש כאלו שלא מצליח להם בכל מה שיעשו. רבינו האבן עזרא באחד הפיוטים שלו מתאר על עצמו איך שהוא ביש מזל, והוא כותב שם, **אשכים לבית השר**, אם אני מגיע בבוקר מוקדם לביתו של השר כדי לקבל ממנו איזו תמיכה ועזרה, **אומרים כבר רכב**. אומרים לי שהשר כבר יצא לטיול שחרית... הלא עכשיו היתה רק הזריחה! אבל השר, כנראה, הוא מהמקדימים... אומרים לו בבית השר, לך ותגיע בערב. **אבוא לעת ערב**, מספר האבן עזרא, **אומרים לי כבר שכב**. השר נהיה תרנגול, הולך לישון בעת השקיעה... בחמש בערב הוא כבר הולך לישון. או **יעלה מרכב או יעלה משכב**, אויה לאיש עני נולד בלי כוכב.

כך ביכה האבן עזרא את מזלו הביש. יעזר לאבן עזרא, 'תשמע, אולי תמכור נרות'. אז בזמנו עוד לא היה חשמל וכולם היו צריכים נרות, והיה אפשר להתפרנס מזה. אמר האבן עזרא, זה לא יעזור לי. אם אמכור נרות השמש לא תשקע אף פעם... אמרו לו, 'טוב, אז אם לא נרות, אולי תמכור לחם'! הרי כולם צריכים לחם. אמר האבן עזרא, אם אני אמכור לחם, כולם ימותו. ראיתם פעם מת שצריך לחם?...! אני אין לי מזל, וכל מה שאעשה לא יצלח.

החברים שדג זו סגולה נגד עין הרע, ולמחרת הוא כבר קונה לזיתן ושם אותו בחנות, או לפחות אקווריום גדול עם דגים מכל הסוגים ובכל הגדלים. למה?! - כי מה שבטוח בטוח...

אמרו לו, 'טוב, גם אם כולם ימותו, תוכל להתפרנס מזה'. איך?! תמכור תכריכים... אמר האבן עזרא, אם אני אמכור תכריכים, זו תהיה סגולה לאריכות ימים... פתאום כולם יחיו חיי מתושלח, שבע מאות שנה או אלף שנה... לא תהיה לי מזה פרנסה.

אמרו לו, 'טוב, יש לנו עוד עצה. תעשה בחנות שתי מחלקות. מחלקת לחם למי שחי ומאריך ימים, ומחלקת תכריכים לאלו שמתים'... מה תאמר על זה?! אמר להם האבן עזרא, גם זה לא יעזור, כי כולם יהיו גוססים... לא צריכים לחם מחד, אבל גם לא קונים תכריכים מאידך...

זה הפיוט של האבן עזרא על דרך המליצה. ומה בעצם מהות הדברים?! בפיוט הזה מונח שמה שמועד לאדם ומה שנקצב לו מן השמים - אותו הוא יקבל. לא יעזור לו כלום ולא יועיל לו לפתוח עסק כזה או עסק אחר, כי הכל תלוי בסיעתא דשמיא ובגזירת שמים.

ג. אני תמיד רגיל לומר שהדברים האלו לא תלויים בעין הרע אלא בלשון הרע, ומתחלף לאנשים הענין הזה של 'לשון הרע' ב'עין הרע'. נכון שגם עין הרע זה דבר גרוע, אבל צריך לדעת שלשון הרע הוא גרוע מן הכל.

לא אני אומר את זה, אלא החפץ חיים, הוא שאומר את הדברים. כך הוא מביא משם ספר הקנה (שמירת הלשון שער הזכירה פ"ו ופ"ח ופ"ז, ובחתימת הספר פ"ו, ושם ח"ב פ"ט ועוד). כי באמת אנחנו יודעים שמי שהוא מדבר לשון הרע - ואין הכוונה למי שמשדל לשמור על הפה ולפעמים בלי להתכוון נפלט לו איזה משפט ואחרי זה הוא תופס את עצמו ואומר 'אוי ואבוי, מה עשיתי' - אלא הכוונה למי שהוא מוגדר 'בעל לשון הרע', היינו שהפה שלו הפקר גמור ולא אכפת לו ממה שהוא מוציא מפיו, והוא מדבר על מי שירצה, מתי שירצה וכל כמה שירצה, ויש כאלו שזה עיקר החיים שלהם. אחד כזה, אומר החפץ חיים, אנחנו יודעים מתורתנו הקדושה שבאים עליו נגעים, וכמו שאמרו בגמרא (ערכין טו.) שבעוון לשון הרע באים על האדם נגעים.

והנה, ראה זה פלא. אנחנו מכירים אנשים כאלו שהם בגדר בעלי לשון הרע, ולא אזכיר כאן שמות כי הלא אסור לדבר לשון הרע [הגם שעל בעלי לשון הרע יש שיטות שמותר לדבר לשון הרע]... אבל כולנו מכירים כאלו, ורואים שלמרות זאת אין בהם לא נגעים, לא צרעת ואפילו לא שריטה... ולכאורה, איך זה יתכן?! הרי כל דברי רבותינו אמת לא נפל מדבריהם צרור ארצה, ואיך זה שלא באים עליהם נגעים?! גם אם נחכה חודשיים, שנה ושנתיים, אנחנו לא רואים פורחת בהם הצרעת ובאים עליהם הנגעים.

ביאור הדבר, כך מובא בספרים (עיין מגיד מישרים פרשת תזריע, שפת אמת פרשת מצורע), כי לפעמים הקב"ה מחליף לאדם את הנגעים הגופניים ונותן לו משהו אחר תמורתם. מה נותן?! או שמביא על האדם את הנגעים בנשמתו, וזה דבר גרוע הרבה יותר מצרעת ונגעים בגוף. למה?! כי כשזה פוגע בגוף, 'טמא

אבל כשזה קורה פעם אחר פעם וכל עסק שהוא פותח נכשל הוא מתחיל להתייאש, ואחרי שכל עסק שהוא פותח לא מרוויח והוא נאלץ לסגור אותו בהפסדים גדולים, הוא מפסיק לפתוח עסקים חדשים.

יום אחד באו אליו אנשים ואמרו לו, 'תשמע. אנחנו מציעים לך להכנס אתנו ולהיות אתנו שותף לעסק כזה שמכניס בוודאות רק רווחים, ואין בו שום סיכון להפסיד כסף'. מה העסק?! 'אנחנו יודעים שיש לך מרתף בבית, נביא לשם מכונות דפוס, ואתה תייצר ותזייף שם את שטרות המלך'. לא שטרות של מאה או מאתיים שקל, אלא שטרות של מאה דולר, חמש מאות דולר וכיוצא באלו. אלו הם שטרות עוברים לסוחר, 'ואם תכנס אתנו בשותפות לעסק הזה', אמרו לו האנשים, 'תרוויח רווחים עצומים, בלי שום סיכון להפסיד כסף'.

פיתו אותו עוד ועוד, ואחרי כל הפיתויים, בצירוף מה שהיה לחוץ ממצבו הכלכלי, הסכים. סידר במרתף שלו את כל הכלים הנצרכים לזה, והתכוון להדפיס שם שטרות כסף. לא עבר יום אחד, וכבר נודע הדבר למלך. איך נודע?! לא נדע... אולי היה בקבוצה הזו מישהו שתול שהלשין והסגיר אותם, אולי בדרך אחרת. איך שיהיה, כיון שנודע הדבר הגיעו אליו השוטרים ותפסו אותו.

טמא יקרא', כולם רואים את הנגעים, ו'מחוץ למחנה מושבו', מוציאים אותו מחברת בני אדם במידה כנגד מידה, כי מי שמדבר לשון הרע גורם בזה הרחקה ופירוד בין אנשים, ולכן גם אותו מרחיקים. ואז הוא לומד לקח וחוזר בתשובה וזועק, 'רבונו של עולם חטאתי עויתי פשעתי, אבל אני רוצה לשוב. אינני רוצה להיות מחוץ למחנה, אינני רוצה להיות מופרש ונבדל מכלל ישראל'. וכשהוא עושה תשובה – מקבלים אותו. מחזירים אותו לקרב ישראל, הוא מביא קרבנות ונטהר [והמצורע מביא הרבה קרבנות. גם חטאת גם אשם וגם עולה (ושתי ציפורים)]. אין אף אחד אחר שמביא הרבה סוגי קרבנות. למה הוא צריך כל כך הרבה?! כי מי שהוא בעל לשון הרע, נוקק להרבה הרבה קדושה וקרבנות בשביל שתושפע עליו הטהרה הנדרשת].

זה במי שבאים עליו נגעים בגוף. אבל זה שמקבל צרעת בנשמתו, המצב שלו חמור הרבה יותר, כי לא ניכרת הצרעת לכל והוא אינו ממהר לשוב. וזה יכול להיות תחליף אחד, אבל יש עוד תחליף, מביא החפץ חיים. מהו?! – עניות ויסורים. וכנ"ל נסגרים בפניו שערי הברכה, וזה מתבטא בכל מיני צורות ואופנים. באים עליו דלות ואביונות, צרות ויסורים שונים ומשונים.

לכן, כשאדם רואה שהעסק שלו לא מצליח והוא מתפלא, 'מה קורה כאן?! למה העסק לא מתרומם ומשגשג?!' והוא מנסה את מזלו, עושה פרסומות חדשה וגדולה, ועדיין אף אחד לא מתקרב לעסק ולא קונה אצלו כלום, והוא מבין שזה לא סתם שהוא כל כך ביש מזל אלא יש כאן משהו שעומד מאחורי הדברים, שיבדוק את הפה שלו, לפני שהוא מחפש סגולות נגד עין הרע.

הביאו אותו לבית המשפט. השופט רואה את התיק ופונה לאיש ואומר לו, 'תשמע, התביעה נגדך היא תביעה חמורה. תכננת לזייף את שטרותיו של המלך ולהביא לפגיעה ממושית בממלכה. יש לך משהו להגיד? יש לך טענת סנגוריה כלשהי על עצמך?!

אמר האיש, 'אדוני השופט, יש לי טענת פטור מצויינת. נכון שמצאו אצלי את מכונת הדפוס המדפסה את השטרות, אינני מכחיש. אבל עדיין אני צריך להיות זכאי. למה?! שהרי עוד לא הדפסתי אפילו שטר אחד... אם הייתי מדפיס שטרות ומוציא אותם בשוק, אני מבין שעלי להענש. אבל הלא עוד לא הספקתי להדפיס אפילו שטר אחד, ואם כן לא עשיתי דבר! למה אענש?!

אמר לו השופט, 'זה מה שהיה חסר לנו, שגם תדפיס?!... די לנו שמכונת ההדפסה נתפסה ברשותך, על זה לבד מגיע לך עונש חמור'.

זהו המשל, וכל אחד מבין את זה ומסכים עם זה. גם אם אותו אחד לא הספיק להוציא את מחשבתו אל הפועל, אבל עצם זה שהתכוון למרוד במלך ולהדפיס שטרות מזוייפים הוא מעשה חמור מאין כמותו.

והנמשל: יש אחד שיש בתוכו את תכונת הכעס, או תכונת החמדה או השנאה. וכשאתה מדבר אתו על זה הוא אומר לך, 'נכון שיש בי את היכולת לכעוס, אבל סוף סוף לא כעסתי מעודי'. 'נכון שיש בי את תכונת החמדה, אבל אף פעם לא חמדתי'. אמר הסבא מקלם, הרי זה בדיוק כמו אותו אחד שהכין מכונת ההדפסה לזייף את שטרות המלך. אנחנו לא דנים אם כעסת או לא כעסת, אלא די לנו במה שיש לך את המכונה שמדפסה את הדברים הרעים האלו, זה לבדו חמור מאד.

כאן שמענו כמה העבודה המוטלת עלינו גדולה ונכבדה. לא די לנו במה שלא נקנא, לא נחמוד ולא נכעס, אלא צריכים אנחנו לנקות את פנימיות לבבנו, באופן כזה שגם המכונה שמדפסה את השטרות האלו לא תהיה אצלנו. ומאידך יבואו לנו ההרגשים האלו וכיצד נוכל לזכך, לנקות ולצחצח את לבבנו?! – מספרו של רבינו יונה וספרי המוסר של חבריו הקדמונים ז"ל.

וכך ראיתי שספרו, שפעם הגיעו לסבא מקלם זצ"ל ואמרו לו, הנה חכמי הנפש הוציאו עכשיו כל מיני ספרים וכתבו בהם כל מיני דברים על כוחות הנפש, מה אתה אומר על זה?! הסבא מקלם ביטל את זה מכל וכל ואמר, כל הספרים האלו שחיברו חכמי אומות העולם וכתבו כרכים על גבי כרכים בהכרת כוחות הנפש, כתובים וכלולים בשורה אחת בספרו של רבינו יונה. והוא בספרו 'שערי תשובה' מלמד אותנו היטב היטב כיצד נוכל להכיר ולדעת את מצבנו הרוחני.

החובה לכבד תלמידי חכמים ולייקר בני תורה

נראה מספרו שערי תשובה כמה לימודי מוסר שחודרים ומעמיקים לנבכי הנפש, ואף עושים בחינה למדרגת האדם. בשער השלישי הוא כותב כמה יסודות שאסור שיזוזו מנגד עינינו, ובפרט בזמנינו אנו שרבו הבלבולים ואדם לא מבחין בין ימינו לשמאלוה, חשוב שנדע את היסודות האלו כדי שתהיה לנו השקפה ברורה ונכונה.

רבינו יונה שם מדבר על מעלת התלמיד חכם. רבותינו הפליגו מאד מאד בעונש מי שמבזה תלמיד חכם, ואפילו מי שאומר מילה בעלמא של סרך זלזול, מה שאצלנו נתפס כדבר של מה בכך, עונשו רע ומר. וכך הגמרא מספרת (סנהדרין ק). שרב פפא אמר "הני רבנן", אלו תלמידי חכמים, והיה בזה איזה צלצול ודקות של פגיעה וזלזול בכבודם, והתחרט על זה רב פפא והתענה כדי לכפר על זה.

ד. והלימוד בדברים האלו יגרום שיהיה לנו רבינו יונה מליץ יושר בעדנו, וכמו שכתוב על המצבה שלו שיהיה "מזבח כפרה לשארית הנשארה". בדור היתום שלנו אנחנו נשענים רק על זכויותיהם של רבותינו, וכלשון הזהר הקדוש שכותב שאלמלי תפילתם של הנפטרים על החיים לא היתה לנו תקומה. (עין זוהר הקדוש ח"ב דט"ז ע"ב).

יש אחד שחושב שהקיום הוא בזכות תורתו ומצוותיו, ולא היא. נכון שיש לנו תורה ומצוות ואין לתאר חשיבותם, אבל ביחס למה שצריך ונדרש אנחנו לא מגיעים. אלא שבשמים עומדים כל אבותינו ורבותינו ומעיתירים בעדנו, ואלמלי הם, פחד לחשוב מה היה קורה אתנו.

ולדאבוננו בזמננו פוגעים ומחללים את קברותיהם של הקדמונים. צריכים אנחנו להתעורר בדבר הזה, כי חלילה לנו שבמקום שיהיו עומדים ומעוררים עלינו זכות, יהיו הם עומדים ומקטרגים עלינו.

ה. באמת לפעמים כשאדם לא מבין בין ימין לשמאל ולא מוצא ידיו ורגליו בבית המדרש, גם בזה יש ברכה. מה הכוונה!?

אספר לכם סיפור ששמעתי על אחד מגדולי רבותינו הספרדים בדורות האחרונים, הגאון רבי יצחק אבולעפיה זצ"ל בעל שו"ת פני יצחק. הוא היה רבה של דמשק, ורבו היה הראשון לציון בירושלים, רבי ניסים אבולעפיה זצ"ל. המשפחה הזו, משפחת אבולעפיה היתה משפחה נכבדה מדורות הקדמונים. היה את הרמ"ה אבולעפיה (בעל יד רמה) מדורות הראשונים שנפטר בניסן שנת ה' אלפים ה', לפני כשבע מאות וחמישים שנה, וכך היו בני המשפחה הזו לדורותיה גדולי ישראל ומרביצי תורה גדולים. ביניהם היה גם רבי חיים אבולעפיה המייסד של טבריה ועוד ועוד.

רבי יצחק אבולעפיה זה נפטר לפני כשבעים-שמונים שנה, וכאמור הוא היה רבה של דמשק, עד שבסוף ימיו עלה לארץ ישראל ואז היה בטבריה. ובספר תולדותיו מסופר מעשה נפלא שיש בו לימוד מוסר גדול כיצד צמח לאילנה ברבא.

לכן צריכים אנחנו להזהר זהירות עצומה בכבוד התורה. ואת זה רואים בחוש שבכל אותם המקומות שלא כיבדו את התורה כמו שצריך וזלזלו בלומדי התורה, גם התורה עצמה נעקרה מן המקום. זה דבר שניכר לעינים וכל אחד שיקח לידו 'אטלס' יוכל להזכיר באמיתות

רבי יצחק בילדותו, כשהיה כבן תשע-עשר למד ביחד עם הסבא שלו, רבי ניסים אבולעפיה שהיה הרב בירושלים. ישב הסבא בראש השולחן, ישבו עוד אנשים מבני המשפחה סביב השולחן, וגם הנכד עמם, והם לומדים יחד. ישבו יחד, והנכד הצעיר היה קורא. כשהגיע לגמרא במסכת ברכות דף ה', שם הגמרא מספרת שלרבי יוחנן נפטרו עשרה ילדים והיה שומר עצם אחד מהבן האחרון שלו, ובעצם הזה היה מנחם אנשים שנפטרו להם קרובים. היה מגיע אליהם רבי יוחנן ומספר להם על עצמו, הנה, תראו את העצם הזה. זו עצם מהבן העשירי שלי ששיכילתי. וכך היה אומר רבי יוחנן 'דין גרמא דעשירא ביר'.

רבי יצחק אבולעפיה, שכמו שאמרנו, היה אז ילד קטן, קרא את דברי הגמרא האלו בצורה לא נכונה. במקום להגיד 'דין גרמא דעשירא ביר', אמר 'דין גרמא דעשירא ביד', דהיינו האות רי"ש התחלפה לו באות דל"ת, ובמקום לומר 'ביר' אמר 'ביד'. ישב שם בין המסובים דוד אחד של רבי יצחק, והוא פנה אליו ואמר לו, 'יצחק, וכי כך אתה קורא גמרא?!' – לא מצאת ידיך ורגליך בבית המדרש'.

המילים האלו נכנסו בלבו של רבי יצחק. בכל אופן, הוא יושב כאן בין כל החכמים וטועה, ולא טעות בפירוש הגמרא אלא בקריאה. הכאיבה לו הטעות הזו. אמר לעצמו רבי יצחק, 'זהו. עד כאן ילדות, מכאן ואילך לומדות. צריך לשבת וללמוד ברצינות'. קיבל על עצמו באמיתות את עול התורה וישב ולמד בשקידה עצומה ונפלאה, ועיקר קביעותו היה בספר משנה למלך של הרב תנא רבי יהודה רוזאניס, רבה של קושטא, וכך עלה והתעלה בחכמת התורה ובבקיאותה עד שהגיע למדרגה כזו שהיה מקשה בספר משנה למלך ממקום אחד למקום אחר.

יום אחד היה רבי יצחק אצל סבא שלו, ואמר לו, 'סבא, יש לי קושיא בספר משנה למלך'. עמד רבי יצחק והרצה לפני הסבא הגדול את הקושיא. במקום אחד, אמר רבי יצחק, אומר המשנה למלך כך ולפי זה יוצא כך, ואילו במקום אחר הוא כותב כך ולפי זה יוצא אחרת. הסבא שלו שמע את השאלה, אבל היה עוד משהו ששמע את השאלה... מי?! אותו דוד זקן. אמר לו הדוד, 'אוהו, יצחק. הלא אנחנו מכירים את כחך מאז... אתה לומד משנה למלך ועכשיו מגיע לפה לפלפל בדבריו ולהקשות קושיות על משנתו?!' הרי בין כה וכה אתה לא מבין כלום!

התערב הסבא ואמר לאותו דוד, 'במחילה, הפעם אתה זה שלא מוציא ידיך ורגליך... נכון, אז הוא טעה בקריאת הגמרא, אבל כשאמרת לו את המשפט הזה שהוא לא מוצא את ידיו ורגליו זה דקר את לבו והשפיע עליו להשתפר ולהיות שקוד על התורה, והיום הוא תלמיד חכם עצום, ואילו אתה הוא זה שלא מוצא את הידים והרגלים שלך בדברים שלו.

הוא אשר אמרנו, לפעמים קורה ומה שאדם לא מוצא את ידיו ורגליו בבית המדרש זה מועיל לו... אם אכן זה מפריע לו וזה גורם לו להשתפר ולהחליט שלא עוד.

הדבר, שאותם קהילות שהיה בהם כבוד לתורה וכבוד לתלמידי חכמים היתה גם תורה, אבל מקומות שלגלו וזלזלו בתורה ובלומדיה, ואפילו אם היו שם כאלו שעסקו בתורה מכל מקום אם בתוככי תוכם זלזלו בתורה ובחכמיה, בתוך זמן קצר שקעה התורה באותם המקומות.

צריכים לחלוק כבוד אמיתי לבן תורה. צריך לכבד אפילו בר בי רב דחד יומא. מה זה בר בי רב דחד יומא?! מי שהתחיל היום את הלימודים שלו. ולכאורה, אחד כזה כמה תורה הוא כבר קנה וכמה תורה הוא כבר יודע?! אבל עם כל זה כבר צריכים לכבד אותו, לעודד אותו ולתמוך בו.

ואי אפשר לדעת כמה כבוד מגיע לבן תורה. יש סיפור מפורסם על הגאון רבי חיים מצאנז זצ"ל. הוא היה איש אלוקים קדוש ונורא, והיה בזמנו אדמו"ר לאדמו"ר"ם, כשבשולחן שלו ישבו אדמו"ר"ם כאלו שלכל אחד מהם היו אלפי חסידים. אי אפשר לתאר את הגדלות שלו, הן בתורה, הן בעבודת התפילה, והן בצדקה וחסד שלא היה מי שישווה לו בדורו.

פעם אחת נכנס בן תורה צעיר אחד לרבי חיים מצאנז, והוא נעמד לפניו מלא קומתו. הבחור הזה התבייש. איך זה שגדול הדור, שר התורה, מי שאלפים צועדים לאורו, יעמוד לפניו?! אמר הבחור לרבי חיים, במחילה כבוד הרב, מהו זה שאתה עומד לפני?! הרי בירושלמי במסכת שביעית (פ"ה ה"ג) כתוב שחכם שמכבדים אותו כאילו הוא יודע שתי מסכתות ולמעשה הוא אינו יודע שתי מסכתות אלא רק מסכת אחת, עליו לומר להם, רבותי, אתם טועים בי. אתם חולקים לי כבוד כאילו אני יודע שתי מסכתות, אבל באמת לא היא ואיני יודע אלא מסכת אחת. וגם עלי להודיע, אמר אותו צעיר, שאני לא יודע דבר, אולי ובקושי רק מסכת אחת. בשביל זה כבוד הרב עומד לי?!

אמר לו הרב, 'נגיד שאתה צודק ואתה יודע אכן רק מסכת אחת. אבל האם אתה יודע כמה כבוד צריכים לתת למי שיודע מסכת אחת?!... את זה אתה לא יודע'. כל הכבוד שאני עושה לך על מה שאתה יודע מסכת אחת, גם בזה עדיין אני לא יוצא ידי חובתי.

כיבוד החכמים יש בו כמה מיני תועלת

צריכים לכבד את התורה, וכשמכבדים את התורה - יש תורה, וכמו שהזכרנו. ורבינו יונה, כמו שפתחנו, מדבר על הענין הזה של כבוד תלמידי חכמים, ומסביר את התועלת והחשיבות שיש בכבוד תלמידי החכמים, ונראה את לשונו: **יש בכבוד החכמים והישרים תועלות גדולות**, יש כמה מיני תועלת כשמכבדים חכמים, ולהיפך, **כשמכבדים כסילים ורשעים יש מכשולים רבים ועצומים**. אדם אומר, 'מה יש שחלקתי כבוד לרשע פלוני?! מה כבר קרה?! אבל כאן מלמד אותנו רבינו יונה, דע לך שאם אתה חולק כבוד למי שלא מגיע לו הכבוד הזה, יש בזה 'מכשולים רבים ועצומים'.

למה ומדוע?! - מפרש רבינו יונה, כי בהתהדר החכמים, כשמכבדים את רבותינו חכמי התורה, דבריהם נשמעים. כשיודעים שחכם פלוני הוא נכבד ומכובד, נשמעים בקולו ועושים את מה שהוא מצווה, וילוו עליהם העם כולו, העם הולך ביחד עם החכם הזה ומצטרפים אליו, וידמו למו עצתם, כשהחכם הזה יתן לאנשים עצה, יקבלו את עצתו, כי יודעים שהוא אדם בר מעלה. אבל אם חלילה משפילים את החכמים ומבזים אותם, מפסידים את כל זה.

ועוד, כי בראות בני האדם את כבודם ילמדו לקח לנחול כבוד. יש עוד תועלת בכבוד החכמים, כי כשיראו ההמון שמכבדים את החכמים וחולקים להם כבוד גדול, יאמרו, 'גם אנחנו רוצים את הכבוד הזה וגם אנחנו נלך בדרכם ונתחכם כמותם'. מה תגיד, אם כן ימצא שאנשים ילמדו תורה וילכו בדרך החכמים שלא לשמה?! ומה בכך, והלא אמרו רבותינו 'לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה כי מתוך שלא לשמה בא לשמה'. אי אפשר לדרוש מהאדם שמתחילת דרכו יעשה את הכל לשמה, וכמו שכותב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו רוח חיים על מסכת אבות (א, יג), שמלך שיבקש מהמשרת שלו 'תשמע, בארון שם למעלה יש כלי שאני זקוק לו, לך ותביא לו אותו', האם יתרעם על כך שהמשרת ילך ויביא סולם כדי לטפס עליו להוריד את הכלי?! בודאי שלא. וכי מה רוצה המלך?! שאותו משרת ירחף באוויר ויביא לו את זה?! בוודאי שהוא נזקק לסולם ועליו להשתמש בסולם. אותו הדבר, אומר רבי חיים מוולוז'ין, הוא גם בענין עסק התורה והמצוות שלא לשמה. בורא עולם יודע שעד שאדם יגיע לשלב הזה של 'לשמה', הוא נזקק לפני כן לעבור בשלב הזה של ה'לא לשמה', ורק אחרי שיטפס בסולם יגיע למבוקש. לכן, אומר רבינו יונה, אין בזה תרעומת אם יעשו מה שיעשו כדי לקבל את כבוד החכמים.

כמוכן, כל זה דווקא אם באמת זה שעושה שלא לשמה חותר ושואף ומבקש להגיע לידי 'לשמה'. אבל סוף סוף גם מי שעושה שלא לשמה אי אפשר לתאר את מעלתו, וכמו שכותב הזהר הקדוש (ח"א דק"ד ע"א וק"ה ע"ב) שגם אחד שלומד שלא לשמה ניצול על ידי זה מגיהנם. ואפילו אם לו יצויר שאדם למד כל חייו משך שבעים שנה שלא לשמה, וזהו דבר שבאמת לא יתכן, כי אם מגמתו של אדם לבוא לידי 'לשמה' אין ספק שה'שלא לשמה' יביא אותו ל'לשמה', אבל גם אם לו יצויר מקרה כזה שאדם כל חייו לא בא לידי לשמה ונשאר ב'שלא לשמה', אומר הזהר שהתורה הזו חשובה בעיני הקב"ה ואף היא 'אגוני מגנא' ומצילה את האדם מהגיהנם.

עוד מוסיף רבינו יונה, ישנה מעלה שלישית בכבוד חכמי התורה, כי רבים מישני הלבבות, נטה אוזן להגדרה הזו. יש מי שנפלה עליו תרדמה, הוא בכלל 'ישני הלבבות', וזהו הקשה מן הכל. במה משתבחת כנסת ישראל?! 'אני ישנה ולבי ער'. גם כשאני ישנה הלב שלי ער, וכשהלב ער, הכל בסדר. אבל כשהלב נרדם, האדם נמצא בסכנה גדולה.

אמרו במדרש בבראשית רבה (פ"ז ס"ה, ופמ"ד ס"ז), 'תחילת מפלה - תרדמה'. כשאתה רואה מפלה בשדה הקרב, דע לך שהטעות לא התחילה עכשיו, באמצע הלחימה, אלא קודם לכן, בהכנה המקודמת לה. אם לא היה מחדל ואם לא היתה תרדמה בשמירה ובהכנות למלחמה, המערכה בשדה הקרב היתה נראית אחרת לגמרי. ואמרו במדרש (שם ושם) שאחת התרדמות היא 'תרדמה של שטות'. מהי תרדמה של שטות?! - שאדם רואה, ואינו יודע מה רואה. לפעמים אדם חי את חייו, חושב שהוא מבין הכל, יודע הכל ועושה מה שצריך לעשות, ואינו יודע שהוא מהלך בחושך, תועה באפילה כסומא. למה?! כי הלב שלו ישן. ורבים מישני הלבבות, אומר רבינו יונה, 'עורו משנתם בראותם הדר כבוד התורה, יכירו מעלתה ויבוא חשקה בלבבם ויהיה עסקם בה לה' יתעלה ולעבדו בלבב שלם.

שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה

אלו התועלות שיש בכבוד החכמים. ומהעונש החמור שמצאנו שיש למי שמזלזל בחכמים, אנחנו למדים גם כן על חשיבות המצוה הזו.

הגמרא במסכת ברכות (יט.) מסתפקת אם המתים יודעים את מה שמדברים עליהם. ואומרת הגמרא, יש לנו פשיטות לספק. שהרי מעשה שהיה כך היה, שאחרי שנפטר האמורא שמואל, מרבתינו חכמי התלמוד היותר גדולים, וכבר לקחו את מטתו לקבורה, עמד שם מאן דהו ודיבר עליו. ככה זה. יש כאלו שמחפשים ומוציאים את ההזדמנות. לפני זה הוא לא העז לדבר עליו, אבל עכשיו שנפטר שמואל, עמד ודיבר עליו. לא דברי שבח דיבר, אלא דברי גנות הלעיז עליו. והנה, בתוך כדי דיבור, מספרת הגמרא, נפלה קורה מן שמיא 'ובזעה ליה לארנקא דמוחא', פיצחה לו את המוח. ומה מצאו שם במוח?! כלום... הרי אם דיבר על שמואל, ברור שלא היה שם כלום...

אומרת הגמרא, הנה לנו ראייה לפשוט את הספק. הלא אותו אחד עמד ודיבר בגנותו של שמואל, ובדאי שמע את זה שמואל ואמר, 'בסדר, אני רואה שאתה עני מרוד, עני בתורה ועני במצוות ובמעשים טובים, אם כן אשלח לך משלוח מנות ומתנות לאביונים', ושלחו לו את הקורה הזו מן השמים... רואים מכאן שהנפטרים יודעים מה שמדברים עליהם. **דוחה** הגמרא את הראיה ואומרת, אין ראייה מהמעשה הזה. לעולם יתכן שאין המתים יודעים מאומה ושמואל לא ידע ממה שאותו אחד דיבר עליו. אם כן איך זה שפתאום הגיעה הקורה?! **שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה**. שמואל לא ידע דבר, אבל מייששו אחר כן ידע. **בורא עולם**. והוא תבע את כבודו של התלמיד חכם, כבודו של שמואל, והוא זה ששלח לאותו אחד את הקורה ששברה את ראשו.

כאן למדנו כמה חמור הענין הזה של כבוד חכמים. ובוהר הקדוש (אדרא זוטא דף רפ"ח ע"א) אמרו רבותינו, בא וראה, היה מלך רשע שעמד על ישראל, וחטא והחטיא את ישראל, ירבעם שמו. שלח אליו הקב"ה את עידו הנביא, ואמר לו עידו בנבואה, 'אדוני המלך, דע לך שעל המזבח הזה שבנית לעגלים ישרפו את העצמות שלך ושל הכהנים שלך'. כיון ששמע ירבעם המלך את הנבואה החריפה הזו חרה לו עד מוות, ושלח את ידו לאחוז את הנביא, ומה קרה לו 'ותיבש ידו' (מלכים א' יג, ד). הקב"ה מנע ממנו לגעת בנביא, והתייבשה לו היד.

אומר הזהר, יש לנו פה מקום לעיון והתבוננות. הרי המלך הזה, ירבעם בן נבט, עומד ומחטיא את ישראל. הוא מכעים את הקב"ה ומקריב עגלים וקרבנות לעבודה זרה. והנה זה פלא, כל זמן שהוא מכעים את הקב"ה ומקריב לעבודה זרה חיד שלו לא מתייבשת, ופתאום עכשיו כשהוא מקבל נבואה קשה מהנביא והוא כועס עליו ובא לתפוס אותו – 'ותיבש ידו'!! וכי הקב"ה לא תובע את כבודו שלו עצמו, אלא רק את כבוד חכמיו?!

אומר הזהר הקדוש, אכן כן. הקב"ה על כבודו שלו מוחל, אבל על כבוד תלמידי חכמים אינו מוחל. כשירבעם בונה מזבח לעבודה זרה ומקריב עליו קרבנות לא מתייבשת לו היד, אבל כשהוא מנסה לתפוס את הנביא – ותיבש ידו. מדוע?! 'שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה', הקב"ה מקפיד על כבוד החכמים מאד מאד.

צריכים אנחנו לדעת את הידיעה הזו, ולשמור על כבוד תלמידי חכמים. מי שלא יודע את הידיעה הזו ידע נאמנה שהוא משחק באש, וכמו שראינו כמה הקב"ה מקפיד על הזלזול בבני התורה וחכמיה.

אין עבודת ה' מתקיימת בלתי לומדי התורה ותלמידי החכמים

ממשיך החסיד רבינו יונה, עד כאן הגה אמרתי לך כמה טעמים נכבדים חזקים כראי מוצק, אבל אני רוצה לגלות לך עוד טעם נכבד העולה על כולם. לימדתי אותך כבר שלשה טעמים למה חשוב כל כך לכבד את חכמי התורה, אבל תטה אוזן ותשמע את הטעם העיקרי, הטעם הרביעי:

כי הדבר ידוע כי מדרכי קידוש ה' יתברך, אדם שרוצה באמת להיות ממקדשי שם ה' בעולם, וחומד לקיים את המצוה הזו של 'קידוש ה'', מה יעשה?! יש כאלו שזכו וממש מסרו את נפשם על קדושת שמו יתברך ועלו על המוקד על האמונה בחי העולמים, אבל, אומר רבינו יונה, אדם יכול לקיים את זה גם בחייו. איך?! ידוע כי מדרכי קידוש ה' יתברך להודיע בכל מבטא שפתים ובכל אשר ירמזון עינים ובכל הנהגה ופועל ידים, הטוב והעיקר והתועלת והיקר אשר בו עבודת ה' יתברך יראתו ותורתו וכמו שכתוב 'כי זה כל האדם'. על אדם לדבר על הנושא הזה. פעם בשבוע כל אחד נפגש עם בני ביתו, בשלחן שבת. באמת היה ראוי

שבני המשפחה יפגשו בכל יום, אבל היות וכולם טרודים בשלהם, לכל הפחות נפגשים בשבת. על מה אדם ידבר עם בני משפחתו בשבת?! יכלה את הזמן היקר הזה על שטויות והבלים?! חלילה וחס. אומר רבינו יונה, תדבר על הנושא הזה של 'עבודת ה' יתברך ויראתו ותורתו'. תשב ותדבר עם האשה והילדים על הענינים הללו של עבודת ה', תספר איזו עובדא בענינים האלו, ותזכיר איזה דבר מן הגמרא. וכשאתה עושה את זה 'במבטא שפתיים', כשאתה מדבר על זה, או אפילו רק 'ברמיזת עינים ופועל ידים', נמצא שאתה מקדש את שמו יתברך.

ודבר זה כבוד ה' יתברך. אתה רוצה לכבד את ה' יתברך?! כך תכבד אותו. בשיחה ובדיבור על עבודת ה', יראתו ותורתו. ואם כך, אומר רבינו יונה, המבזים לתלמיד חכם ויראתו מבטלים הידיעה הזאת ומראים ההיפך בהנהגתם, וכאילו אומרים כי אין העבודה עיקר וכי שורש דבר נמצא מבילתי עבודת ה' יתברך. כשאדם מבזה את התורה ובפרט את התלמידי חכמים, איפה מהות הפגיעה?! – בעבודת ה' יתברך. כשאדם אומר 'מאי אהני לן רבנן' ומבזה תלמידי חכמים הרי זו פגיעה אנושה בכל כבוד ה' ובכל עבודת ה', מחללים הם את התורה ועל כן יאבדו מתוך הקהל. ויכלו בפיהם כי הם עובדים את ה' מבלי עסק התורה, הם טוענים 'גם בלי תלמידי חכמים ובלי עסק התורה אפשר לעבוד את ה', אבל זה אינו נכון, והלא הדבר ידוע כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה כי הם יורו דעה ויודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. והם יעמידו בישראל לבלתי תשתכח מפי זרעם. כמו שאמרנו, כשיש את חכמי התורה המוסרים נפש על הרבצת התורה ומלמדים ומדריכים דעה את העם, אז התורה מתקיימת ויש קיום לכלל ישראל. אבל כשאין את זה – הכל נאבד'. ובמקום שאין עוסקי התורה ירבו המכשולים והישר באדם אין.

זהו דבר שרואים בחוש. הגמרא במסכת חולין (ק.) מספרת על האמורא רב שהגיע פעם לאיזה מקום ושמע אשה מדברת ומשוחחת עם חברתה. דיבורי נשים על מה הם?! על בישולים ועל תפריטים... אמרה אותה אחת לחברה שלה, תגידי לי חברתי היקרה, בעלי קנה סוף סוף ובשעה טובה ומוצלחת בשר. כמה חלב צריכים לשים ולבשל ביחד עם הבשר כדי שיהיה טעים וערב?! – ולא ידעה שאסור לבשל בשר בחלב. והאיסור הזה הלא הוא פשוט ומפורסם לכל, והפסוק מזהיר עליו שלש פעמים 'לא תבשל גדי בחלב אמו', ומי לא יודע אותו?! אבל הנה, לא ידעו ממנו. ומה צריכים לעשות עם מקום כזה? אומרת הגמרא, רב בקעה מצא וגדר בה גדר, ופתח דווקא שם את הישיבה שלו. מדוע?! כי כדי לסלק את

ו. וכמו שראינו בפרשיות שעברו. מה היתה הסנווריה שביקש אברהם אבינו ללמד על סדום?! 'אולי יש בה עשרה צדיקים'. והקב"ה אמר, בסדר, עם כל התועבות וכל הפשעים הנוראים אשר תסמנה שערות ראש מה שעשו אנשי סדום, עם כל זה אם יש שם עשרה צדיקים אניח לכל סדום בעבורם.

החושך, מוכרחים לאור התורה. ושם עמדה ישיבתו הגדולה של רב במשך קרוב לשמונה מאות עד תקופת הגאונים, וכמו שכתבו הקדמונים.

וכך ראינו פעמים הרבה, שמקומות שלא היה בהם חכם, רבו בהם הקלקולים והמכשולות. ואמנם יש משהו יותר גרוע, והוא, אם יש שם מישהו שאינו חכם, והוא מחזיק את עצמו לחכם. על זה אמרו העולם, 'רחמנא ליצלן מחצי חכם'...

ולא די לדעת את דיני התורה, אלא צריך גם לדעת את המציאות. הסטייפלער זצ"ל סיפר שפעם הגיעו לאחד כזה שמחזיק את עצמו לחכם, ושאלו אותו שאלה. מה השאלה?! מצאו מסמר בקורקבן של העוף. מה דין העוף?! כל אחד יודע שאין מה לחקור כאן חקירות והעוף טרף. אבל אותו אחד כשראה את העוף אמר, 'אהה, מצאו מסמר?! – העוף כשר'. כולם הזדעזעו, איך הוא מכשיר את העוף, והלא בשלחן ערוך מפורש שהוא טרף! באו ושאלו אותו 'איך פסקת שהעוף כשר?!' אמר אותו אחד, 'כן, ודאי שאת דברי השלחן ערוך אני יודע, אבל לא ידעתי שזה קורקבן, חשבתי שזה כרובלת'... יש אחד שיכול לומר, 'מה, זה קורקבן?! מאיפה לי לדעת שזה קורקבן?! חשבתי שזה סקאד'... בקיצור, צריכים לדעת הן את דיני התורה ומצוותיה והן את המציאות הנכונה, וכשאין אחד כזה, ירבו המכשולים וישר באדם אין, ובאור החיים הקדוש בתחילת פרשת בחוקותי מביא עובדות נוראות על מכשולות גדולות שאירעו בסיבת זה שלא היו חכמים המלמדים את העם בינה ודעת.

יש ספר מפורסם הנקרא 'חיי אדם', חיברו רבי אברהם דאנציג, מחותנו של הגר"א. הספר הזה הוא אחד מספרי הפסק היותר שימושיים שנפוצו בכל בית ישראל בדורות האחרונים. נוסף לזה המחבר חיבר עוד כמה וכמה חיבורים חשובים, 'בינת אדם', 'נשמת אדם', 'שערי צדק' ועוד'.

ז. מספרים שפעם הגיע יהודי אחד אל צדיק מפורסם ואמר לו, 'שמעתי שכבוד הרב מחלק הרבה צדקות'. אמר לו אותו רב, 'אכן, זה נכון. אני עוסק הרבה בעניני צדקה'. אמר היהודי, 'כבוד הרב, אני גם כן נוקק, ומבקש מהרב שיתן לי צדקה'.

שמע את זה הרב, ונענה. הוציא חופן שטרות והניח בידו. אמר היהודי, 'כבוד הרב, זה לא מספיק לי'. הרב התפלל, 'מה יש?!' אמר היהודי, 'תראה, כבוד הרב. אני הנכד של בעל ה'חיי אדם'. וכמו שאמרנו, זה יחוס חשוב... כיון ששמע את זה הרב אמר, 'אוהו, אתה נכד של החיי אדם?! היה לך סבא גדול. קח עוד', ונתן בידו עוד חופן שטרות.

פנה היהודי שוב אל הרב ואמר לו, 'כבוד הרב, לא נתת לי מספיק. אני צריך עוד. והרי אני הנכד של החיי אדם!' אמר לו הרב, 'אתה פרא אדם, לא נכד של החיי אדם... אבל תקח עוד בכל זאת', ושוב נתן לו עוד כסף.

ובעל החיי אדם סיפר, שפעם ראה דבר נורא ואיום, יהודי שמבשל בשבת. פנה אליו החיי אדם ואמר לו, 'מה קרה לך?! איך אתה עושה דבר כזה?!' אמר לו היהודי, 'אני לא מבין מה אתה רוצה ממני. הרי עכשיו נדפס ספר 'חיי אדם', למדתי את כל הספר הזה מתחילתו ועד סופו ולא ראיתי בו שכתוב שאסור לבשל בשבת!' ואכן בספר חיי אדם לא כתוב במפורש את ההלכה הזו. וכי צריך לכתוב כל דבר?! הוא כותב היאך מותר להעביר מסיר לסיר וכן את שאר הפרטים, אבל את ההלכה הזו בפירוש "אסור לבשל בשבת" לא כתוב. 'ואם כן', אמר היהודי לבעל החיי אדם, 'מוזה שבספר חיי אדם לא כתוב שזה אסור שמע מינה שזה מותר'...

לכן, אומר רבינו יונה, חשוב כל כך לכבד תלמידי חכמים. על כן יכבדו עבדי ה' את חכמי התורה לכבוד ה' יתברך, ולהודיע כי עבודתו לבדה היא עיקר הנמצא, כשיהיה הכבוד הראוי לתלמידי חכמים, הרווחנו הרבה, כי כולם ידעו שעיקר העבודה שלנו כאן היא עסק התורה ועבודת ה', יחתרו וישאפו להיות תלמידי חכמים וגם יחנכו את הבנים בדרך הזו.

התפקיד שלנו לכבד ולקדש את ה' בכל תחלואות חיינו

וממשיך רבינו יונה: ואחרי אשר התברר שהכל ברא ה' לכבודו, וכמו שאמרו (עשרה מאמרות מאמר העיתים סימן כ"א, מצודת דוד משלי ט"ז ד', עיין במדרש תהלים פרק י"ט ופרק ק"ד ועוד) שכל מה שברא הקב"ה הוא למען קילוסו, חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את ה' ולקדשו בכל דבריו ולרוממו. התפקיד שלנו הוא לכבד את ה' יתברך בכל עת, בכל זמן ובכל מצב, ולהודות לו ולברכו תמיד. הדברים האלו, קידוש ה' ורוממותו, ההודאה והברכות לו, צריכים להיות מורגלים בפינו תמיד. וכמו שנאמר (תהלים לד) 'אברכה את ה' בכל עת תמיד תהלתו בפי'. יש אחד שאומר את זה לפני ברכת המזון, ובזה חושב שיצא ידי חובתו. ולא היא. הרי ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, 'אברכה את ה' בכל עת, תמיד תהלתו בפי', אתה צריך להודות לה', לשבח ולהלל אותו תמיד.

וכאשר יתייצב בתוך העם וידבר עם חבריו, האדם הוא יצור חברתי, כמו שכתבו הקדמונים. האדם איננו יכול לחיות לבדו, וזקוק תמיד לעזרה, וכמו שמאריך החפץ חיים בספרו 'אהבת חסד'. כך זה בעת שמחה, כאשר אדם מחתן את בנו, או אפילו את עצמו, שאם נמצא לבדו - אינו שמח. וזה דבר שתוכל לראות בעליל, שאם יהיה חתן בחתונתו ולא באים אנשים לשמח אותו, גם אם תהיה באולם תזמורת עצומה, מכל מקום אם אין אנשים ואין ריקודים, החתן ישב שם כמו אבל וחפוי ראש. ולכן הפליגו רבותינו בשכר מי שמשמח חתן וכלה ואמרו (ברכות ו:): שזוכה לתורה ואמרו עליו שהוא כמי שבונה אחת מחרבות ירושלים.

ח. סיפר לי רב זקן אחד שהכיר את גדולי הדור בדור שלפנים, שהכיר את הגאון מברסק, רבי יעקב

כך זה בעת שמחה, וכך זה גם בזמנים אחרים. לפעמים אדם חוזר מהעבודה סר וזעף, ואשתו ובני ביתו אומרים לו כמה מילים של עידוד, וכבר אתה רואה איך שחוזר לו החיוך לשפתים והוא נעשה אדם חדש. ואין צריך לומר שבעת עצב, אם יש צרה וכיוצא, מוכרח האדם לעזרה מהזולת. וכך מצאנו אצל איוב שבאו רעיו לתמוכו. בלתי אפשרי שאדם יחיה לבדו, בוודאי ובוודאי בזמני צרה ומצוקה.

הואיל וכך, אומר רבינו יונה, הואיל ואנחנו תמיד נמצאים עם החברים, יתבונן האדם בינה וידקדק וישגיח בכל מוצא שפתיו לקדש את ה' בדבריו לדבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו, ולשבח עבדיו ויראיו. מאחר ואדם נמצא תמיד בחברת אנשים וממילא מדבר, מה צריך להיות הדיבור הנשפך מפיו?! – דיבורים של קידוש שם שמים. דיבור על 'שבח עבודתו', במעלת התורה ובמעלת המצוות, בשכר המצוות והרווח הנפעל למי שמקיים אותם, 'תהלת יראתו', כמה טוב הוא כשאדם באמת ירא שמים, בורח מנדנוד עבירה ומדקדק במצוות, 'ומשבח עבדיו ויראיו', מדבר על המעלות של בני התורה, של החכמים ותלמידיהם, אשר בזכותם אנחנו חיים ומתקיימים.

הקיום שלנו הוא בזכות עמלי התורה

אנחנו לא חיים מספיק את הידיעה הזו שבני התורה הם אלו שמחזיקים אותנו, אבל גדולי ישראל חיו. יש סיפור מפורסם על החפץ חיים זצ"ל. החפץ חיים היה 'לכן של ישראל', וכל פעם שראה איזו פרצה בכרם ישראל, מיהר לגדור אותה. בין כל המפעלים שהקים החפץ חיים, היה ייסוד בית החולים היהודי בוויילנא. מדוע נרתם לזה החפץ חיים?! מפני שוילנא היתה אז עיר ואם בישראל, וכשאדם היה חולה ומצבו החמיר היו נאלצים לאשפז אותו שם בבית החולים. בית החולים שהיה שם היה בית חולים של גויים, וכמה וכמה תקלות נגרמו מזה. ראשית, המיסיון הנוצרי ניצל את שעות המצוקה, וכשהגיעו לשם חולים ולא היה להם כסף לשלם, שהרי אז לא היה את המושג 'קופת חולים' ועל כל טיפול

מאיר פאדווא, שנפטר לפני למעלה ממאה שנים. תכונת הנפש של הגאון מבריסק, כך סיפר לי הרב הזה, היתה רצינות גדולה. יש אנשים כאלו שמטבעם הם קלים, שמחים עליזים ומבדחים, ואין להם בעיה לעלות על השלחן לפני החתן והכלה, לעשות לפנייהם 'סלטות' ולשמח אותם כהוגן. לעומתם, יש אנשים אחרים שיש בהם טבע נכבדות, ואין להם את היכולת לעשות כאלו דברים.

הגאון מבריסק הזה, שכאמור היתה בו תכונת הרצינות ולא היתה בו את היכולת מטבעו לקפץ וכיוצא בזה, כשהיה מגיע לחתונה, היה נגש לחתן ואומר לו כך. 'תשמע, אם אתה שמח שבאתי, מה טוב ומה נעים, יצאתי ידי חובה. אבל אם לא, אני אדגדג אותך פה ואדגדג אותך פה עד שתשמח'... אז החתן היה צוחק, ואז היה רבי יעקב מאיר שמוח, 'ברוך השם, יצאתי ידי חובה'...

ועל כל שהות של יום נוסף בבית החולים היו החולים צריכים לשלם כסף רב, היו המסיון מציעים לחולים עזרה ובין כה וכה מחדירים את אמונתם הכוזבת רח"ל. רק לשמוע את הדברים האלו היה זה נזק חמור, קל וחומר אם הדברים האלו היו משפיעים על אי אלו אנשים.

חוץ מהבעיה הזו, היו עוד בעיות של כשרות, ובפרט אם היה לחולה אשפוז ארוך והיה נזקק לאכילה ושתייה. ועוד ועוד בעיות היו שם, והחפץ חיים ראה את הפרצה הגדולה הזו והחליט לגדור אותה. נסע לוילנא, כינס את כל עשירי העיר לאסיפה מיוחדת ואמר להם, אנחנו מוכרחים להקים בית חולים יהודי. נדאג לעצמנו, נביא לבית החולים שנקים רופאים יהודים, וכך יתנהל כל בית החולים על טהרת הקדש. וכך דיבר החפץ חיים לפני העשירים ושכנע אותם בחשיבות הדבר בדברים המלהיבים את הלבבות.

היות והסכומים שנדרשו עבור הקמת בית החולים היו גבוהים, כל אחד מהעשירים שם התחייב באסיפה שיתרום כך וכך מיטות. אחד העשירים הגדולים נעמד ואמר, שהוא מתנדב לתרום שמונה מיטות, עם כל המסתעף אליהם. עשיר אחר אמר, אמנם אני לא עשיר כמו הראשון ולא יכול לתת שמונה מיטות, אבל אתן ארבע מיטות. וכך כל אחד ואחד מהעשירים עמד והתחייב את חלקו בבית החולים.

תוך כדי שיחת החפץ חיים עם העשירים, באו לשם כמה בני תורה צעירים שרצו לדבר עם החפץ חיים בלימוד. אמרו לעצמם, איך יכול להיות שהחפץ חיים הגיע לכאן ולא ננצל את ההזדמנות?! ביררו איפה האסיפה, דפקו ונכנסו. כשהחפץ חיים ראה את בני התורה האלו, עזב את כל העשירים, קיבל את הצעירים בסבר פנים יפות, דיבר אתם בלימוד ובירך אותם, עד שקמו והלכו.

העשירים נפגעו. מה זה?! ככה החפץ חיים עזב אותנו והלך לדבר עם הצעירים?! כמו שאחד פעם אמר לי, 'אתה יודע מי אני?! שעה שלי שווה חמישים דולר'... העשירים עשו חשבון, מה זה?! הרי בזמן הזה שהתכנסנו כאן לאסיפה יכלנו לעשות כמה וכמה עסקאות גדולות, וויתרנו על זה בשביל קריאתו של החפץ חיים, ולבסוף החפץ חיים נוטש אותנו כאן בצד ומדבר עם הצעירים שעה שלימה?! - כעסו.

'עשיר יענה עזות', אמר הפסוק (משלי יח, כג). פנה אחד העשירים אל החפץ חיים ואמר לו, 'כבוד הרב, אני מוחה על כבודי... מה זה שהרב עזב אותנו והלך לדבר עם אלו?!' באנו לכאן בשביל האסיפה שהרב כינס, תרמנו מיטות לבית החולים, ולבסוף הרב הולך ומדבר עם הצעירים הללו?! שאל אותו החפץ חיים, 'כמה מיטות תרמת?!' ענה העשיר, 'חמש מיטות'. אמר לו החפץ חיים, 'אלו הצעירים שהיו כאן, אתה יודע כמה הם תרמו?!' חמישים מיטות! העשיר שמע את זה והצטעק, מה אתה שח! אני הרבה גנבתי והרבה

שדדתי, אני העשיר הגדול בכל הסביבה, ותרמתי רק חמש מיטות. איך יכול להיות שהם תרמו חמישים?! אמר לו החפץ חיים, 'אתה לא מבין?! בשעה שכן תורה יושב ולומד הוא גורם לכך שהמישים אנשים לא יהיו חולים ולא יצטרכו בכלל מיטות! ואם כן, מי שווה יותר?! זו ההסתכלות הנכונה. לכן אומר רבינו יונה, היות ואנחנו נמצאים תמיד בחבורה, אדם עם אשתו ובני ביתו, אדם עם חבריו, ידקדק בשים לב וישגיח בכל מוצא שפתיו לקדש את ה', לדבר בשבח עבודתו תהלת יראתו ולשבח עבדיו ויראיו, צריכים אנחנו לייקר את החכמים ואת בני התורה, וכשנכנס בן תורה צריך לרומם ולייקר אותו. לא חלילה בחנופה, אבל כן עלינו לדעת את מעלת הבן תורה, זה שמפקיר את חייו בשביל לימוד התורה. ומה התוצאות הנפעלות מלימוד התורה?! - 'מרבח תורה מרבח חיים', בכל ההיבטים כולם.

מבחן הנפש - דיבוריו והילוליו של האדם

ומי שאכן הולך בדרך הזו ותמיד תהלת ה' ושבח עבדי ה' בפיו, מה זוכה עבור זה?! אומר רבינו יונה, ויזכה בזה בהגיון לבו ומבטא שפתיו בלא יגיעה ופועל כפים, הלא אין בזה השתדלות ומאמץ פיזי ולא צריך לזה אלא 'מבטא שפתיו', אבל יזכה בזה זכות גדולה עד השמים כי זה מעיקרי יצירת האדם. וכאן מסיים רבינו יונה בשורה אחת שמהווה בחינה לתוככי תוכו של האדם, ועל ידה האדם יכול להציץ למעמקי נפשו ולצלם ב'קרני רנטגן' רוחניים את הנשמה שלו ולדעת את מדרגתה, ונאמר (משלי כז) 'מצרף לכסף ובור לזהב ואיש לפי מהללו', כמו שבשעה שכורים את הכסף והזהב מהמכרה, הוא לא יוצא משם נקי אלא מעורבים בו הרבה פסולת וסיגים, וצריכים לצרף את הכסף והזהב בכור הלוחט עד שנשרפים כל הסיגים ולא נשאר אלא הכסף הטהור, ונמצא אם כן שהמצרף הוא כור המבחן בו הסיגים מושלכים לצד ונשאר רק הכסף, כך הוא גם 'איש לפי מהללו', מעלות האדם לפי מה שיהלל. אם אתה רוצה לדעת מה המדרגה של האדם ומה מעלתו, תבדוק את ההילול שלו. תבדוק מה הוא מדבר ותבחן את מה הוא משבח.

כשעברתי פעם באיזה מקום באוני שמעתי, ואוי לאזנים שכך שומעות, את המשפט הבא: 'על שלשה דברים העולם עומד, על כסף ועל כסף ועל כסף'. כשאתה שומע משפט כזה יוצא מפיו של אדם, אל תתפעל ממנו כלל וכלל. גם אם תראה אותו בסוכות עומד עם לולב עד התקרה, ותראה אותו עם טלית של תכלת, והוא גם מניח בכל יום שלשה זוגות תפילין בבת אחת, רש"י, רבינו תם ושימושא רבה - ואם תשאל איך יכול להיות, אל תדאג, הרי יש לו ראש של סוס אז יש מקום... - גם אם הוא עושה את כל אלו, כשהוא הוציא את המשפט הזה מפיו כבר קבלת ציור מדויק ואמיתי מי הוא באמת.

'מעלות האדם לפי מה שיהלל'. אם הוא משבח מעשים טובים, תראה אותו מדבר בשבח התורה, במעלות המצוות ובשבח עמלי התורה ותלמידי החכמים, תדע ובחנת, בידיעה גמורה ומדוקדקת כי האיש ההוא איש טוב הוא ושרש הצדק נמצא בו, כי לא ימצא את לבו רק לשבח את הטובים תמיד בדבריו ולגנות את העבירות ולהבזות בעליהן. ואם יתכן כי יש בידו עוונות נסתרים, שמא תאמר אולי בכל אופן הוא נכשל באיזה עוונות שעשה, אומר רבינו יונה, גם אלו אינם אלא על דרך המקרה, כי הוא מאוהבי הצדק, ולו שורש בבחירה והוא מהמחנה הטוב, והוא מעדת מכבדי ה' יתברך. הוא נמצא בחבורה הזו שאפשר לחתום אותם בשם 'כת מכבדי ה'. אבל להיפך, המשבח מעשים המגונים או מהלל הרשעים, אחד שתמיד יש לו ביקורת על התורה ועל חכמי התורה, וכל מה שיעשו תמיד הוא ימצא במה שעשו מומים וחסרונות, ולעומת זה על מעשים המגונים הוא מגן ומשבח, בא רבינו יונה וחותרם אחד כזה בחותרם המלך, הוא הרשע הגמור המחלל את עבודת ה' יתברך.

אלו הם דברי החסיד מגירונדה רבינו יונה זצ"ל זיע"א. וצריכים אנחנו לדעת תמיד את המוטל עלינו, שנשגיח בכל מוצא שפתים לקדש את ה' בדברינו, ויש לנו כאן הבטחה עצומה שאם נעשה את המוטל עלינו נזכה בזה ב'זכות גדולה עד השמים', וה' יהיה בעזרנו. אמן.

חידושי תורה פרשת תולדות

א. בענין ליצני הדור

בראשית (כ"ה י"ט): "ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק", ופירש רש"י ז"ל: "על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק". ולא נתבאר מי הם ליצני הדור.

ובם"ד נראה לפרש שליצני הדור הם הפלשתים, שזו מידתם ומהותם ליצנות, כאומרים במסכת עבודה זרה (י"ט א'): "ובמושב לצים לא ישב, שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שליצנים היו, שנאמר ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו" ע"ש, ועומק מאמרם זה ביאר מהר"ל ז"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב הליצנות פרק ב') ע"ש, וכן הוא בספרו חידושי אגדות עבודה זרה שם (דף מ"ח) עיין שם ודוק.

עוד מצאתי בס"ד שאמרו כן רז"ל במדרש שמואל (פרשה י"ב): "לץ תכה אלו פלשתים, ופתי יערים אלו הסגנים. דבר אחר, לץ תכה אלו הפלשתים. ופתי יערים אלו הסרנים, לץ תכה אלו פלשתים ופתי, יערים אלו סגנים", ושם בילקוט שמעוני שמואל א' (רמז ק"ג): "לץ תכה ופתי יערים, לץ תכה אלו פלשתים, ופתי יערים אלו [גתיים] שאמרו להם למה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים", ובמדרש בראשית רבה (פס"א ס"א): "ובמושב לצים לא ישב, זה אבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ולא קבל", והיינו כנ"ל ודוק היטב.

והנה תראה כי תיבות סיפא דקרא "אברהם הוליד את יצחק", שמכאן למדו רז"ל שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה כנ"ל, עולה בגימטריא "והם פלשתים" ודוק היטב.

ודברים עמוקים בענין זה תמצא בספר קהלת יעקב (ערך פלשתים ד"ל ע"ג) ע"ש, ועוד שם בקהלת יעקב (ערך ליצנות דמ"ח ע"ב), ועוד לו שם (ערך מושב ליצים דנ"ב ע"א) וצרף לכאן.

וראיתי בספר שם משמואל (פרשת בשלח שנת תרפ"ד דף רל"ט ע"ב): "ונראה דהנה בספר זהר הקדוש (ר"פ בהר) איתא דישאל במצרים לא היו יכולין לקבל עליהם עול מלכות שמים משום דכפות באחרא, ועל כן באשר התורה מוכרחת, דאי לא הכי היה כל העולם חוזר לתוהו ובוהו, כן היציאה מוכרחת, וזו היא התשובה למשה בהוציאן וגו'. והנה קל"י פלשתים היא ליצנות כמו שדייק הרה"ק ר"ב זצללה"ה מדכתיב בשופטים (ט"ז כ"ה) קראו לשמשון וישחק לפנינו, ומפורש במדרש בראשית רבה (פרשה ס"א) ובמושב לצים לא ישב זה אבימלך. ועל כן המירוק ליצחק היה בפלשתים שהוא שחוק וקלות ראש המרגילין לערוה והיפוך מידת יצחק יראה ופחד, ועל כן למתן תורה שהיה נצרך לקבלת עול מלכות שמים כדאמרו בספר הזהר הקדוש הנ"ל, וכמפורש במכילתא מקבלין אתם עליכם עול מלכות שמים בשמחה, היה בדין להכרית מקודם את פלשתים,

כענין שאמרו בזהר הקדוש (ר"פ יתרו) עד דאתא פרעה ואודי עד דאתא יתרו ואודי, ופלשתים שלא היו בעלי הודאה היה צריך להכריעם מקודם, וכדי שיהיה ביכולת ישראל לקבל עליהם עול מלכות שמים מקודם, ומשם לילך דסיני לקבלת התורה, אלא משום כי קרוב הוא וגו', על כן הסיבם דרך ים סוף שקנו משם מדת היראה ככתוב וייראו העם, וקנו מעלת היראה יסוד קבלת עול מלכות שמים על כרחם של קליפת פלשתים, על כן תיכף אחר קריעת ים סוף אמר להם משה בואו ופרעו את השטר זה קבלת התורה וכמדרש פרשת ויסע" ע"כ.

ועוד שם בספר שם משמואל (פרשת בשלח דקע"ג ע"א): "והנה קליפת פלשתים היתה שחוק וליצנות, כמו שדייק הרבי ר"ב וצללה"ה מן הקרא (שופטים ט"ז כ"ה) קראו לשמשון וישחק לנו (כצ"ל), וכן הוא מפורש במדרש בראשית רבה (פרשה ס"א) ובמושב לצים זה אבימלך. ועל כן גלות יצחק אבינו ע"ה היתה בפלשתים, שיצחק מדתו יראת שמים ששחוק וליצנות הוא היפוך לגמרי מיראה", ועוד שם בשם שמואל פרשת בשלח חזר פעמים הרבה על יסוד זה שקלי" פלשתים היא ליצנות ע"ש.

והיינו כמו שביארנו בס"ד, אמנם מה שהביא שהרה"ק ר"ב וצ"ל דייק כן מקרא דספר שופטים כנ"ל "קראו לשמשון וישחק לפנינו", בענייניו נעלם ממני והרי הוא תלמוד ערוך במסכת עבודה זרה שפלשתים ליצנים וכנ"ל בראש דברינו וצ"ב.

ולפי הדברים האמורים חושבני שיוכן היטב בס"ד מדוע **גלית הפלשתי** נהרג ונפל שדוד דייקא בידי **דוד המלך**, כיון שמידת דוד המלך **יראה**, וכדבריו יראך יראוני וישמחו (תהלים קי"ט ע"ד), ואמר דוד "יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי" כמאמרם במדרש תנא דבי אליהו רבה (פרק ג'), ומלכות דא יראה כדאמרו בתיקוני זהר (דע"ז ע"א): "יראת ה' - דא שכינתא מלכות קדישא", ועוד עיין באריכות שם (דף ו') ושאר מקומות, וכתב הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן וצ"ל מלובלין בספר פרי צדיק (פרשת חיי שרה מאמר ה'): "היראה מדוד, שדוד המלך ע"ה היה מרכבה למידת מלכות פה תורה שבעל פה דאיהי יראה ושריא בה יראה (זהו ח"א ד"ה ע"ב), וזה שאמרו דכתיב כי נבעת מפני חרב" וגו', ועוד לו שם (פרשת בלק מאמר ד') ע"ש, ובספרו תקנת השבין (סימן ו' די"ז ע"ג) כתב: "על כל מלך ממלכי ישראל יהיה איזה שיהיה, מברכין שחלק מכבודו ליראיו, דבהכרח מצד המלכות ששופע עליו מדת מלכותו יתברך אשר בכל משלה דמכוחה זכה למלכות מקיפתו יראה גדולה הנמשך ממדה זו כידוע בזוהר, וכמו שכתבתי (לעיל ד"ד ע"ג)" וכו', ודוד המלך ע"ה שהוא רגל רביעי דמרכבה שורש למדה זו" דיראה, וכתוב בספר אורח לחיים (פרשת צו דרכ"ב ע"ב): "כי דוד המלך ע"ה היה מידת היראה" עש"ב, ומידת "היראה" היא ההיפוך ממידת "ליצנות", וכן מצאתי מפורש בארחות צדיקים (שער התורה), לכן דייקא דוד המלך הרגו ודוק.

ואקבע כאן מה שנתעוררתי, שהרי רות וערפה אחיות היו בנותיו של עגלון מלך מואב, כמאמר רז"ל במדרש רות רבה (פ"ב ס"ט) והובא בילקוט שמעוני רות שם (רמז ת"ר) ובילקוט שמעוני שופטים (רמז מ"ב) וילקוט שמעוני דברי הימים א' (רמז תתפ"ב), וגלית היה **הבן** של ערפה כדאמרו בסוטה (מ"ב ב') ותוספות שם, ואילו דוד היה **נין** של רות, שהרי רות ילדה את עובד, שילד את ישי, שילד את דוד, וכמפורש בסוף מגילת רות, ונמצא שגלית זקן וגדול הרבה היה מדוד, שהרי אז במלחמת דוד עם גלית היה דוד בן כ"ח שנה ככתוב בפירוש מהר"י קרא ז"ל

הובא בספר למכסה עתיק שמואל א' (י"ז ל"ג), והביא שם שהגר"א ז"ל בביאורו לסדר עולם (פרק י"ג) שדוד היה בן כ"ט שנים ע"ש, ועיין נזיר (כ"ג ב') ותוספות שם.

ב. בענין גדר ולשון והנה

בראשית (כ"ה כ"ד): "וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה", וראיתי לרבינו הרשב"ם ז"ל שם שכה פירש שם: "והנה תומים, בכל דבר חידוש רגיל לומר כן, וכן ויהי בבקר והנה היא לאה כי עד עתה היה סבור שהיא רחל, וכן ויקץ פרעה והנה חלום כי לא היה סבור שהיה חלום עד שניער משנתו", וחזר וכתב כן שם (כ"ט כ"ה): "והנה היא לאה, בדבר שלא נודע תחילה אומר והנה, וכן והנה חלום", וכן כתב שם (מ"א ו'): "והנה חלום, כמו והנה היא לאה אבל עד עתה היה סבור שראה ממש ולא חלום" עכ"ל. ועוד שם (ל"ב ל"ב): "והוא צולע על יריכו, עתה כשהיה השמש ראוהו צולע על יריכו כמו ויהי בבוקר והנה היא לאה כי עד עכשיו לא נודע שהיא לאה". ועיין לקמן.

והיום ערב שבת קודש פרשת וישב בהיותי קורא שנים מקרא ואחד תרגום, התעוררתי בס"ד שיש להבין גדר זה של "והנה" שלימדנו רבינו הרשב"ם ז"ל הנ"ל, שהרי שם (בראשית ל"ז ז') כתוב: "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה, והנה קמה אלמתי וגם נצבה, והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי וגו' ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד, והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי", הרי שבפסוק אחד אומר שלוש פעמים "והנה" ואיך נסביר זאת לפי מה שלימדנו הרשב"ם ז"ל, ועיין.

וביוצא בזה בבראשית שם (כ"ח י"ב): "ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו, והנה ה' נצב עליו וגו', ועוד שם (כ"ט ב'): "וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה, ויש ליישב.

ונראה לי בס"ד שהכלל של הרשב"ם ז"ל הנ"ל נאמר כאשר היה בתחילה מצב מה והוא השתנה, כמו גבי רבקה שהיתה שנים רבות עקרה, ועכשיו הנה תומים בבטנה, וכן גבי לאה שהמצב הקודם היה שיעקב חשב שהיא רחל, ולפתע פתאום נתברר עכשיו שהיא לאה, וכן גבי פרעה כדאסברה ניהלן הרשב"ם ז"ל עצמו שהיה ברור לפרעה המצב הקודם שהמעשה דהפרות מתרחש ממש בהקיצו, ואחר כך נשתנה ונתברר שהוא חלום גרידא, אבל מודה הרשב"ם ז"ל דבעלמא תיבת "והנה" הכוונה למילת פתיחה כשרוצים לומר דבר מה, ועיין.

ולשלמות הענין ולתועלת המעיינים הי"ו ראיתי לנכון לקבוע כאן פסקא מחיבורי כללי תורה כת"י, אשר יש לו שייכות לדברי הרשב"ם ז"ל דלעיל בגדר הבנת לשון והנה.

כתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל ויקרא (י"ג ה'): "והנה הנגע - לשון "והנה" נופל על דבר שלא נודע קודם לכן, כמו בכאן שהיה סגור עד עתה, וכן והנה היא לאה (בראשית כ"ט כ"ה) עכ"ל.

וראה אני שהם דברי רבינו הרשב"ם ז"ל שכה כתב הרשב"ם ז"ל בראשית (כ"ה כ"ד): "והנה תומים בבטנה, בכל דבר חדוש רגיל לומר כן, וכן ויהי בבקר והנה היא לאה, כי עד עתה היה סבור שהיא רחל, וכן ויקץ פרעה והנה חלום, כי לא היה סבור שהיה חלום עד שניער משנתו".

ו**חזר** וכתב זאת הרשב"ם ז"ל שם בראשית (כ"ט כ"ה): "והנה היא לאה, בדבר שלא נודע תחילה אומר והנה. וכן והנה חלום" ועוד שם מ"א ו'): "והנה חלום, כמו והנה היא לאה. אבל עד עתה היה סבור שראה ממש ולא חלום" ועיין לו שם (פסוק ד') ודוק. ועיין דבר נכון בזה בספר כתר כהונה בפירושו לספרי פרשת בהעלותך (פסקא ק"ה אות ר"ג דף רנ"ד) ע"ש, והגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר במדבר (י"ז י"ב) כתב דלשון "הנה" דבר חדש ממה שחשב, וציין לדבריו בראשית (ט"ו ד') עיין שם.

וראיתי שהגאון מלבי"ם ז"ל מדעתו הגדולה והרחבה, זכה לכיון לדברי הרשב"ם ז"ל, שתיבת הנה הכתובה במקרא מורה על דבר חדש, וכמו שתראה לו בביאורו לתורה ויקרא (י"ג ה' אות ס"א): "וזה כלל בלשון שמלת 'והנה' מורה תמיד על התחדשות דבר חדש, כמו וירא והנה חרבו פני האדמה (בראשית ח'), ועתה הנה אשתך (שם י"ב), ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו היא לאה כדרשתם במגילה (י"ג ב'), ובבראשית רבה (פ"ז ס"ג), וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אמר רבי אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי, רצונו לומר שמלת 'והנה' מורה שעתה נתחדש דבר שהעולם טוב מה שלא היה תחילה, ובבראשית רבה (פמ"ד ס"א) והנה דבר ה' אלי, והנה ה' בא ודבר עמו, רצונו לומר הנה מורה התחדשות והלא דבר עמו מתחילה ועל כרחך שהדיבור תחילה היה על ידי מלאך, ועתה נתחדש שבא ה' ודבר עמו", וחזר וכתב כן הגאון מלבי"ם שם בויקרא (י"ג י' אות ע"א), ובביאורו לתורה בראשית (כ"ד ט"ו), ורות (ב' ד', וד' א'), ובקונטרס אילת השחר (אות תקס"ה) עיין בכל דבריו המאירים ז"ל.

ובספר תורה תמימה בראשית (י"ב אות ט"ו) כתב: "לא נתבאר הכרח הדרשא, דהא לא כתיב עתה ידעתי, ואדרבה, פשוט הלשון הנה נא ידעתי משמע ידעתי מכבר. ונראה דטעם הדיוק הוא מלשון "הנה", ועל פי מה שכתב רשב"ם בראשית (כ"ט כ"ה) בכל דבר שלא נודע תחילה אומר והנה עכ"ל, ובאמת כן מורים הרבה פסוקים, כמו והנה תומים בבטנה, ויקץ פרעה והנה חלום, שלא נודע לו זה עד שהקיץ משנתו, וכן דעת חז"ל בכמה מקומות כמו במגילה (י"ג ב') על הפסוק והנה היא לאה, מכלל דעד השתא לאו לאה היא ע"ש, וכן פרשנו על פי כלל זה דרשא נפלאה בריש פרשת כי תבוא בפסוק הנה הבאתי, ומבואר שם לפנינו בפסוק הגדתי היום.

ובן יתבאר על פי זה כונת מדרש בראשית רבה (פ"ג ס"ז) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, מלמד שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן, עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי, ולא נתבאר הכרח דרשא זו אם לא על פי הכלל הנזכר דהלשון הנה מורה על התחדשות הדבר מה שלא היה עד כה, ואם כן הפירוש והנה טוב שנתחדש בהעולם דבר שהוא טוב מה שלא היה מתחלה, ואף הכא בענין שלפנינו יתבאר גם כן ענין דרשא זו על פי כלל זה הנה נא ידעתי משמע אך עתה נודע לי, ודוק", עד כאן מספר תורה תמימה.

ומה שכתב בראש דבריו "ובאמת כן מורים הרבה פסוקים, כמו והנה תומים בבטנה, וייקץ פרעה והנה חלום", תמוה טובא שמייחס זה לעצמו והלא הן הנה ראיות רבינו הרשב"ם ז"ל שהעתיק דבריו, ותימה שהרב תמימה כתב "עכ"ל" לפני הזמן והמקום הנכון, ואקצר.

ויתר דבריו וראיותיו וביאוריו של הרב תורה תמימה לקח כמנהגו מדברי הגאון מלבי"ם ויקרא הנ"ל, ועוד עיין בתורה תמימה בראשית (כ"ט אות ד') ושם (מ"ח א') ומה שכתב שם כבר קדמו לבאר כן בספר חידושי רבי ישעיה ברלין בבא מציעא שם, ובהגהות ענף יוסף שעל עין יעקב ובספר שער בת רבים, ושם בתורה תמימה ויקרא (י"ג אות מ"ז) אחר שהעתיק דברי הגאון מלבי"ם ז"ל שלא בשמו, העיר עליו שקדמו הרשב"ם והבן, ונעלם ממנו שבעל הטורים שם כבר כתב זה כנ"ל, ועיין תורה תמימה דברים (כ"ו אות ט"ו), ועיין בספר פרדס דוד פרוינד (מערכת ה') ערך הנה דמ"א ע"א ודמ"ב ע"ב) ודוק.

ובכ"ר הרגישו והעירו רבים מרבנותינו האחרונים ז"ל על מנהג בעל תורה תמימה בזה, ודבריהם אלו נכתבו גם אחר שראו דברי התנצלות הרב תורה תמימה בהקדמת ספרו, עיין בספר ילקוט הגרשוני נזיר (כ"ג א' דנ"ז ע"ב): "כתב בספר תורה תמימה וכו', ואני הולך רכיל מגלה סוד דהקושיא גם התירוץ שהביא הוא במהרש"א, והמחבר הזה בראיה בעלמא קונה הכל לעצמו, וכן לא יעשה במחכ"ת", ובילקוט הגרשוני לגיטין (צ' א' דס"ז ע"ב): "ובספר תורה תמימה כתב וכו', ופלא גדול שלא אמר דבר בשם אומרו הרב בעל קרבן נתנאל" וכו', ועיין היטב בדברי הגר"ח העלר ז"ל במכתבו שבסוף שו"ת בית דוד לייטר (דף ק"מ), ודוק.

והגאון המובהק מבראשית רבי דוד שפרבר ז"ל במקומות הרבה בספריו מעורר שהתורה תמימה לקח מאחרים וכותב הדברים מדנפשיה ולא אומר בשם אומרם, וזו לשונו בספר שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד (סימן שפ"ט דרמ"ו ע"א): "מה שתמה על התורה תמימה שכתב דברי המהרש"א מדעתא דנפשיה - אין זה חדש אצלי, דכמותו נמצא כן בספרו בכל דף ודף, ובאתרין סגיאי ציינתי על הגליון".

ושם בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן קפ"א אות ד' ד"ה ולשיטתו): "ומה דאיכא למידק בדברי רש"י, עיין שם מהרש"ל ומהרש"א ורש"ש, ובספר תורה תמימה כתב הקושיא והתירוץ מדנפשיה, כנמצא לרוב בספרו", ושם בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד (סימן שד"מ דקנ"ה סע"א) כתב: "בעל תורה תמימה הניח דברי התוספות בצ"ע, ואשתמיטתיה דברי מהרש"ל ומהרש"א שם במקומם, ובמחכ"ת לאו מילתא דלא שכיחא הוא גביה כגון זה", ושם ח"ד (סימן ש"ע דר"ט ע"א): "רבינו בחיי שם כתב וכו', ובעל תורה תמימה שם כתב השערה זו מדנפשיה, כדרכו בהרבה מקומות במחכ"ת", ושם ח"ד (סימן שצ"ד) כתב: "בספר תורה תמימה כתב כן מדנפשיה, כאילו לא שערום הראשונים ז"ל", ושם ח"ד (סימן שפ"ב): "עיין בהגהות מהר"צ חיות שם שכתב וכו', ובתורה תמימה כתב זה מדנפשיה", ועוד עיין לו שם ח"א (ס"ס צ"ד, וסימן קנ"ד, וסימן קפ"ז) וח"ד (סימן שט"ו) ועוד.

ובספרו מכתם לדוד (פרשת שלח לך דק"ל ע"ב) כתב: "אישתמיטתיה לבעל תורה תמימה שאין כל חדש בדבריו, שהרי כן כתב הטור בשם סמ"ג, וכזאת תראה עוד שם בספרו מצודת דוד (דרע"א סע"ב, ודשכ"ה ע"ב, ודשל"ז רע"ב, ודש"צ ע"ב, ודתנ"ה סע"ב, ודתנ"ז ע"ב) ועוד.

ועיין מה שהעירותי על מנהגו זה של הרב תורה תמימה ז"ל - בחיבורי תורת יעקב (סימן ק' אות ג' הערה י"ב) וש"נ, ובחיבורי שם בצלאל (סימן כ"ד דף קס"ה), ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ו' אות ג'), ובחיבורי ויחי יעקב ח"א (דף ט"ז), ובחיבורי אור משה (דף פ'), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (דף רפ"ה), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (דף כ"א), ובחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ט' דף קצ"ז), ובחיבורי וזאת ליהודה (סימן ט"ו הערה ה' דף פ"ד), ובחיבורי תרנן לשוני (סימן י"ז דף ע"ח), ובחיבורי חקי רצונך ח"א (דף ז' סוף הערה ט'), ובחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ק' דף צ"ט), ובחיבורי שלום יעקב (סימן כ"א דף ר"ג), ובחיבורי תורת יעקב (סימן פ"א אות א', וסימן ק' אות ג' והערה י"ב ושם אות ו', וסימן קצ"ט אות א', וסימן רכ"ט אות ב'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן י"ג אות ב'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ו' דף מ"א), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן י"א והערה ט') ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן מ' דקל"ה ע"א, ושם סימן ל'), ובחיבורי לך נאה להודות (סימן ג' דכ"ז ע"ב), ובחיבורי שובי השולמית ח"י (ס"ס ד') ובשאר חיבורי, ונתבאר במאמר מיוחד בס"ד. [ובחיבורי הנכחי לקמן פרשת ויחי].

ג. בענין ויצא הראשון אדמוני כולו

בראשית (כ"ה כ"ה): "ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ויקראו שמו עשו", וכתב רבינו בעל הטורים ז"ל שם: "אדמוני, מלמד שהשחית רחם אמו ונתגולל בדם".

וראיתי לגאון האדר"ת ז"ל בספרו עטרות אדר"ר על בעל הטורים (שם דף ל"ה) שכתב: "לא הבנתי מנין לו זה, ואולי פירש כן דברי המדרש בראשית רבה [פס"ג ח'] כדי שיצא עשו ותצא סריותו עמו" עכ"ל.

ותמה אני על עצמי, והרי מקור דברי בעל הטורים טהור הוא במדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ד ועיין בהערות שם): "וחטאת אמו אל תמח ומה חטא חטא על אמו, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר כשיצא עשו ממעי אמו חתך מטרין (רחם) שלה שלא תלד הדא הוא דכתיב על רדפו בחרב אחיו ושיחת רחמו, ורבי ברכיה אמר לא תאמר לכשיצא אלא עם כשהוא יוצא ממעי אמו זירתיה (אגרוף) מתוחה לקביליה, מה טעם זורו רשעים מרחם", ובמדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא ג' זכור), ומשם בפסיקתא רבתי (פ"ב ס"ט): "עשו ביזה על אמו שנאמר ושיחת רחמיו", והרי הוא כמבואר, והצעת הגאון האדר"ת ז"ל, עם שאיני כדאי לענ"ד תמוה, דהמעין בדברי המדרש שם יראה שאי אפשר לפרש כן, אבל מקור הדברים כאשר כתבנו בס"ד. ועכשיו אני רואה שכבר רש"י ז"ל בפירושו לתהלים (ק"ט י"ד) הביא מדרש זה שעשו שיחת רחם אמו רבקה ע"ש, וכן הובא בילקוט שמעוני על התורה (פרשת כי תצא רמז תתקל"ח), ועל תהלים (רמז תתס"ח) ע"ש.

ודע כי הפייט הקדוש רבינו יהודה הלוי ז"ל בפיוטו המופלא "מי כמוך" לשבת פרשת זכור כה פייט: "נמנע מרדכי מסגוד לרשע נין עמלק אשר מבטן פשע", ויש להבין מהו **מבטן** פשע, ועם דברי רבותינו במדרשים הנ"ל שעשו ביציאתו לאויר העולם שיחת רחם אמו מובן היטב שעשו מבטן פשע, וכבר כתבתי כן בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד' אות ב' נדפס שנת תשל"ז) ודוק.

ובעת אני מוסיף בס"ד שבזה מובנים גם דברי הפייט מגאוני אשכנז בקדמונים ע"ה ב"קרובות לפרשת זכור" פיוט המתחיל אזכיר סלה שנדפס בסידור עבודת ישראל (דף תרס"ב): "טרף אף וישחת רחם, יחומתו מלקלוט בהריון יחם". והיינו כנ"ל.

והנה רש"י ז"ל תהלים (נ"ה ד') על הפסוק זורו רשעים מרחם כתב: "זורו רשעים מרחם, ממעי אמם הם נעשים זרים להקב"ה כדרך שעשה עשו ויתרוצצו הבנים בקרבה, זורו נזורו", ועיין בתרגום שם, ובדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו יוסף תהלות תהלים שם ודוק.

ולפי דברי רש"י ז"ל הללו, יש לפרש עוד ניין עמלק מבטן פשע, דהיינו שעשו עוד בבטן אמו כבר רצה לעבוד עבודה זרה, והיינו ויתרוצצו הבנים בקרבה וכדרשתם שהביא רש"י ז"ל בראשית (כ"ה כ"ב): "ויתרוצצו, רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרסם לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרסם לצאת" ודוק.

ועוד עיין ספר חסידים דפוס ברלין (סימן תתקמ"ד) ובספר חסידים במהדורה הרגילה (סימן תתשל"ז), ובספר אמרי נעם בראשית (כ"ה כ"ו דף י"ח), ועיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן מ"ה אות ז' ד"ה ועתה אבא), ובספרו חומת אנך פרשת תולדות אות ה'), ועמוס (פרק א' דנ"ח ע"ג), ותהלים (פרק ק"ט) ע"ש, ועיין גם בספרו יוסף תהלות הנ"ל ובמה שרמז שם, וקצתני.

ד. בענין יעקב אבינו

בראשית (כ"ה כ"ו): "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב".

יעקב היינו עקב עם י', דעקב היינו הבשר המת שבאדם החי כדרשתם בנזיר (נ"א א') עיין תוספות ופירוש הרא"ש שם, ובאבות דרבי נתן (פל"א ה"י) מלאך המות באדם זה עקבו של אדם, והרבה יש להאריך בזה.

ואות יו"ד ידוע שהיא רומזת לחיים, כמפורש בספר תיקוני זהר (תיקון ## דס"ז ע"ב): "י' איהו חכמה, דאתקרי חיים, כמה דאת אמר והחכמה תחיה בעליה", וזה היה כחו של יעקב אבינו ע"ה שהשכיל לקשור ולחבר י' לעקב והיינו יעקב, ורומם את העקב לחיים, ולכן יעקב אבינו לא מת ודוק.

ותן דעתך כי ידו אוחזת בעקב, ידו אותיות יוד ודוק. [ומצאתי בזה בספר של"ה (פרשת תולדות), ובספר מגלה עמוקות (פרשת תולדות ופרשת ויצא) עיין שם].

ה. בענין שעניי אברהם לא כבדו מזוקן כיצחק ויעקב

תש"ע.

בראשית (כ"ז א'): "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו', ופירש רש"י ז"ל: "ותכהין עיניו, בעשן של אלו [נשות עשו] שהיו מעשנות ומקטירות חעבודה זרה, דבר אחר כשנעקד יצחק על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת

והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו, דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות, ונאמרו עוד טעמים בזה ועיין בתרגום המיוחס ליונתן שם.

וביוצא בזה מצינו גם אצל בנו הוא יעקב אבינו, שאמרו עליו שם בספר בראשית (מ"ח י'): "ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות" וגו', והביא בספר פרדס יוסף שם: "כתב בספר בבינה לעתים (דרוש ז' ד"ה אשר) דהכוונה בכפילות "כבדו מזקן", "לא יוכל לראות" שכל כך גברה החולשה בכח הראיה של יעקב, שלא בלבד מצד עצמם חסר ראייה הטבעיית, אלא גם באופן אחר בבתי עינים [משקפיים] לא הועיל לו, וכמו שמצינו בעירובין (פ"ד מ"ג) ברבן גמליאל שכבר הייתי מסתכל בשפופרת של קנה חלול והיינו בתוך התחום".

ונתעוררתי בס"ד מדוע זה שגם יצחק אבינו, וגם יעקב אבינו לעת זקנתם כהו עיניהם מלראות, ואילו אצל אברהם אבינו עם שנפטר זקן ושבע ימים בן קע"ה שנה לא מצינו שכהו עיניו, ובפרט שטבעי ומזגי וכוחות הבנים הם כאב כדתנן בעדויות (פ"ב מ"ט) ועיין שם בפירוש רבינו עובדיה ז"ל ובתוספת יום טוב שם ועוד.

ובס"ד עלה בדעתי לומר שהטעם הוא כי בספר בראשית (י"ג י"ד) כתוב: "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה", והואיל ונפיק מפומיה דקב"ה שא נא עיניך **וראה**, תו אי אפשר שענינו של אברהם לא יראה, ולכן עיניו לא כבדו מזקן.

שמו תאמר והרי גם גבי יעקב אמרו שם בספר בראשית (ל"א י"א): "ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב ואמר הנני, ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים" וגו', הרי שגם ביעקב אמרו שא נא עיניך **וראה**, תשובתך בצידך ומי לא שאני לך כד נפיק מפומיה דקב"ה ממש לבין כשמלאך אומר בחלום, ועם שנאמר שגם נבואת אברהם היתה על ידי מלאך וכדכתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות יסודי התורה (פ"ז ה"י) שמשא רבינו מתנבא שלא על ידי מלאך מה שאין כן כל הנביאים ראשונים ואחרונים לפניו ואחריו מתנבאים על ידי מלאך ע"ש, ועיין לרמח"ל ז"ל בספר דרך ה' (ח"ג פ"ה), עם כל דא לא שאני לך מי שנאמר עליו וה' אמר אל אברהם, ממי שנאמר עליו שהמלאך אמר לו בחלום ודוק, זה הנלע"ד בס"ד, ומהתימה בעיני שלפי שעה לא ראיתי מי שעמד בזה מדוע אברהם אבינו עיניו לא כהו כדמצינו אצל אבותינו יצחק ויעקב זיע"א.

ו. בענין אלהים - האלהים

בראשית (כ"ז כ"ח): "ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש".

ונתעוררתי בס"ד מדוע יצחק אבינו ע"ה כשבא לברך משתמש בשם "אלהים" שהיא בחינת מידת הדין, ולא אמר ויתן לך ה' דהיא מידת הרחמים.

ובס"ד חשבתי לומר שאחר שמידת יצחק היא אלהים ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דכ"ו ע"א, ודרנ"ז ע"א) ע"ש, לכן יצחק בירך דייקא בשם אלהים, אי נמי הרי יצחק אבינו ע"ה לא

ידע שאת יעקב אבינו ע"ה הוא מברך, וחשב שאת עשו הוא מברך, והרי בחינתו של עשו אלהים עיין בספר אוצרות חיים (דנ"ב ע"ב), לכן פתח ובירך במידת אלהים, ודוק.

וראיתי עכשיו בספר אור החיים הקדוש שם שכה כתב: "עוד ירצה על זה הדרך לא מלבד מדת הרחמים, אלא גם מדת הדין תסכימה על נתינה זו, והוא אומרו ויתן לך האלהים פירוש גם מידת אלהים".

ומדברי קדשו למדנו שגם כאשר כתוב "האלהים" היינו מידת הדין, אבל ראיתי לתלמידו הוא הגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת ו' אות י"ב) שכתב: "נהניא שראיתי להרב הגדול מהר"י חאגיז ז"ל בספרו קרבן מנחה [סימן קס"ח] שכתב כי "אלהים" הוא מדת הדין, וכאשר כתוב האלהים הוא רחמים, כן הוא רשום בזכרוני, ואז אמרתי אני בעניי סמך לדבריו כי האלהים גימטריא הוי"ה אדנ"י, יחוד קבה"ו, ומשום הכי הוא רחמים, ויתיישבו בזה כמה פסוקים כגון האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו, האלהים הרועה אותי וכיוצא הרבה, אף כי יש לדורשם באופן אחר, ועיין לו גם בספרו חומת אנך מלכים ב' (א' ט' וי"ב דנ"ב ע"ג), ודניאל א' (דע"ז ע"ב) ע"ש. [עוד עיין לחיד"א ז"ל בספרו כסא רחמים על אבות דרבי נתן (פ"א ה"ד ד"ה האלהים), ובספרו יוסף תהלות (מזמור פ"ז אות ו') ע"ש. **חזקיה**].

ולפי דרך החיד"א ז"ל יובן המקרא כמין חומר בס"ד, "מטל השמים" רומז לבחינת הויה שנקרא שמים, והיא רחמים כדאיתא בספר הזהר הקדוש ח"ב (דפ"א ע"א) וח"ג (דרח"צ ע"ב) ע"ש, ומשמני "הארץ" מרמז לבחינת אלהים שנקראת ארץ יש אלהים שופטים בארץ, ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דרנ"ז ע"א) ודוק.

והיינו נמי ששרו של עשו אומר ליעקב בספר בראשית (ל"ב כ"ט) כי שרית עם "אלהים" ואנשים וגו', היינו עשו ושרו של עשו בחינת אלהים, ומצאתי ברבינו בחי ז"ל שם: "כי שרית עם אלהים. זה המלאך שרו של עשו. ועם אנשים, זה לבן ועשו", ועיין בפירוש רש"י שם ודוק. **ותן** דעתך כי תיבות "כי שרית עם אלהים", עולים בגימטריא "שהיה זה מלאכו של עשו" ודוק היטב.

איברא דבעניותי יש לי להבין הקדמה זו שיש חילוק בים "אלהים" שהיא מידת הדין לבין "האלהים" שהיא מידת הרחמים, שהרי במקור הדברים בספרי (ר"פ ואתחנן) כה אמרו: "כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים שנאמר ה' אל רחום וחנן, אלהים זו היא מדת הדין שנאמר עד האלהים יבוא דבר שניהם", והובא בדברי הרמב"ן ז"ל דברים (ג' כ"ד) וע"ש, הרי מפורש שזו"ל למדו שאלהים מידת הדין מקרא עד האלהים, וצ"ב.

ז. בענין עשו אדום עמלק בחינת כלב

בראשית (כ"ז ל'): "ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו, ויעש גם הוא מטעמים וביא לאביו, ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו, בעבור תברכני נפשך".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ועכיב מימרא דיי מניה צידא דכיא ואשכח כלבא חדא וקטליה ועבד אף הוא מניה תבשילין ואייתי לאבוי ואמר לאבוי יקום אבא וייכול מצידא דבריה בדיל דיתברכינני נפשך". [תיבות "ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאביו", עולים בגימטריא "בא זה שכלב צד ליצחק אביו"].

וחידוש נפלא ראיתי בתוספות השלם על התורה בראשית שם (אות ח' דע"ד ע"ב): "מי אפוא, עשו לא מצא צידה וצד כלב יער וצלה אותו, וכשהיה אתו לפני אביו, **התחיל הכלב לנבוח**, ועל כן אמר מי הוא שינבח". [מי "איפא" גימטריא "והיה נובח", ועיין בתרגום יונתן הנדפס על פי כתבי יד שם (דף נ"ט והערה כ') ודוק].

ומבואר דעשו הרשע אחר שלא עלה בידו לצוד ציד טהור וכשר לאביו יצחק אבינו ע"ה, רצה להאכילו בשר פיגולים בשר **כלב**, ויש להבין מדוע עשו בחר כלב דוק, והרי עשו איש יודע ציד היה ויכול היה לצוד בעל חי אחר ולהביאו ליצחק אביו.

ובס"ד נראה לי לבאר עם דברות קדשו של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (כ"ב ל'): "ואנשי קודש תהיון לי. היה ראוי שיאמר ואנשים קדושים, אבל הכתוב ירמוז כי כנסת ישראל הנקראת קודש היא כוחן של ישראל, ונקראת קודש שהיא מושכת מן הקודש שהיא החכמה הרמוזה באות יו"ד בראש השם המיוחד, ועל כן הוסיף מלת "לי" כלשון ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה ב'), כי ישראל מקודשים לשמו, וכיון שכח מעלתם גדול כל כך אין להם לאכול בשר טרפה שלקה מצד הכח המשחית. והזכיר "בשדה" לתוספת ביאור, כי שם כוחו של עשו הרשע שהיה איש שדה, והוא כוחו של קין ראש המרצחים שהזכיר בו הכתוב בבראשית (ד' ח') והיה בהיותם בשדה, וגם הכלבים מן הצד ההוא, והטרפה ראויה להם, ולכך אמר לכלב תשליכון אותו" עכל"ק.

עוד כתב רבינו בחיי ז"ל שמות (י"א ד'): "מה שהביא חריצת הכלב אצל מכת בכורות, כידוע כי הכלב חיה גשמית לא ישבע לעולם, וכן אמר הנביא ישעיה (נ"ו י"א) לא ידעו שבעה, והכח המשחית לא ישבע לעולם לאמר הב הב, ובעבור כי הנבלה והטרפה לקו מצד כח המשחית לכך צותה התורה להשליך הטרפה והנבלה לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו, לפי שהכלבים מאתו צד הם, וזהו שאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, לימדך כי הכלב חרוץ הלשון כענין שכתוב בנחש (קהלת י"א) ואין יתרון לבעל הלשון.

והנה אצילות הכח המשחית יבוא אליו מכת מדת הדין המכה כל בכורי מצרים, ומדת הדין עצומה היא בחצי הלילה, ולפיכך חלה בהם ומתו כל בכוריהם, וגילה לך הכתוב כי בחצי משמרה שניה צעקו הכלבים במצרים, לפי שבא מלאך המות ביניהם, ובפירוש אמרו חז"ל בבבא קמא (ס' ב') כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, כלבים שוחקים אליהו בא לעיר, ואמרו עוד בברכות (ג' א') לחילוק משמרות הלילה שהם שלש משמרות, ראשונה חמור נוער, רמז למדת החסד ולא נזכר חמור בתורה עד שבא אברהם, משמרה שניה כלבים צועקים היא מדת הדין, הרי ששמו בזה רמז לכלבים צועקים, משמרה שלישית אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו, שמו בזה רמז לפרנסה שהקב"ה מזמין פרנסה לכל בריה באותה שעה, וכן רמז שלמה

במשלי (ל"א ט"ו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, התינוק הוא כלל העולם, משדי אמו היא האשה המספרת עם בעלה, ואם כן יגיד לך הכתוב כח הנס הגדול כי באותה שעה שהיה הכלב חורץ לשונו אל המצרים לא היה חורץ לכל בני ישראל. והוסיף ביאור למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, כלומר בין מצרים שהוא מצד הכלב ובין ישראל שהם מצד ה' יתברך המפליא לעשות" עד כאן דברי רבינו בחיי ז"ל.

ומבואר באר היטב כי הכלב הוא בבחינת עשו הרוצח איש השדה, ולכן דייקא עשו רצה להביא לאביו יצחק "כלב" שהוא מסטרא ידיה ולחזק כוח זה, ויש להאריך.

והיינו אומרם במדרש בראשית רבה (פעה"ס"ג) על הפסוק אוחו באזני **כלב** מתעבר על ריב לא לו, אוחו באזני דא יעקב אבינו, כלב דא עשו ע"ש, ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שמות (י"ז ס"פ ט"ז), ועתה ראיתי בספר הזהר הקדוש ח"ג (ברע"מ דקב"א ע"א): "מסטרא דשמאלא, דרגא **דעשו סמא"ל איתקרי כלב**, ממנא דגיהנם, דצווח הב הב", ועוד שם (דרפ"ב ע"א): **כלבים** מתים, וחמורים מתים, בני **עשו** ובני ישמעאל", ודוק היטב.

והנה עשו היה איש יודע ציד, ולכן על מנת לפייסו יעקב אבינו שלח לו דורון, ובכלל הדורון שלח לו לאותו עוף העוזר לצידים לצוד, כדכתב רבינו בחיי ז"ל בראשית (ל"ב י"ד): "מן הבא בידו, הוא עוף הנקרא פלקו"ן, כי מפני שהיה עשו איש ציד הביא לו העוף הזה שיצוד בו. ויהיה לפי כן שיעור הכתוב ויקח מנחה לעשו אחיו מן הבא בידו, כי מלת בידו תחזור לעשו, כלומר ממה שנהג להביא בידו" ע"ש.

ולבאורה יש להבין דאם כן, מדוע ולמה יעקב שרצה לפייסו לעשו איש הציד לא שלח לו גם **גם כלב** שיעזור לו בציד, כמו ששלח לו העוף הנ"ל, שהרי כלבים לאין מספר היה ליעקב ששמרו על עדריו כמאמרם במדרש בראשית רבה (פעה"ס"א): "רבי לוי אמר ששים ריבוא כלבים [היו ליעקב אבינו], רבנן אמרי מאה ועשרין ריבוא, ולא פליגי, מאן דאמר ששים רבוא לכל עדר ועדר חד כלב, מאן דאמר מאה ועשרים רבוא לכל עדר תרין כלב", וגם אם נאמר שהכלבים שהיו ליעקב לא היו כלבי ציד אלא כלבי מרעה העוזרים לרועי הצאן, עדיין קשה שגם לעשו היה מקנה רב ככתוב בבראשית (ל"ו ו'): ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו, ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם", ופירש רש"י ז"ל שלא יכלה ארץ מגוריהם להספיק מרעה לבהמות שלהם" ע"ש.

ולחאמור יובן היטב כיון שכלב הוא מסטרא דעשו ובחינתו, לא רצה יעקב אבינו לחזק בחינתו של עשו שהיא כלב ואקצר והבן.

והיינו נמי כוונת אומרם במדרש בראשית רבה (פעה"ס"א) שעשו היה בגדר חזיר הפושט טלפיו: "ויהי עשו בן ארבעים שנה, הדא הוא דכתיב יכרסמנה חזיר מיער, רבי פינחס בשם רבי סימון מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים משה ואסף, משה אמר ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא, אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער, למה הוא מושלה בחזיר, אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה גוזלת וחומסת, נראת

כאילו מצעת את הבימה, כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותם, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו, אמר מה אבא נשא אשה בן ארבעים שנה אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה הדא הוא דכתיב ויהי עשו בן ארבעים שנה".

ונודע שחזיר בחינת כלב הנכלל בו ובני חדא ביקתא אינון, וכלשון רבינו בחיי ז"ל ויקרא (י"א ד'): "כשהזכיר הכתוב החזיר אף הכלב בכלל, שהרי הוא כמותו שאינו מעלה גרה אבל פרסותיו סדוקות, וכן הנביא המשילם זה לזה הוא שאמר (ישעיה ס"ו ג') זובח השה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר", ועוד כתב רבינו בחיי ז"ל שם (ד' ל"ח): "אמר ישעיה שוחט השור מכה איש זובח השה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר וגו', ביאר כי הרשע השוחט השור להקריבו קרבן הרי הוא כהורג נפש, וזובח השה להקריבו כאילו עורף כלב להקריבו לפניו, והמעלה מנחה כאילו מעלה דם חזיר לפניו. והנה הכלב והחזיר שניהם טמאים אבל יש בכל אחד מהם סימן טהרה, שהרי הכלב מפרס פרסה, והחזיר מפרס פרסה ושוסע שסע, לכך המשיל הרשעים בהן שהם מראים בעצמם שיש בהן קצת מעשה טוב בהקריבם קרבן והנה הם טמאים במעשים רעים, וזה ביאור הכתוב כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה זובח, כלומר בלא שישמעו בקוליי", והיינו עשו כלב הפושט טלפיו כחזיר ודוק היטב.

וידוע כי תמצית עשו הוא נכדו ממזרו **עמלק**, אשר גם הוא בחינת **כלב**, כאומרם במדרש תנחומא (פרשת יתרו ס"ג): "וכן הוא אומר ותאותם יביא להם, הוא [הקב"ה] נותן להם כל צרכיהם, והן אומרים היש ה' בקרבנו - אמר להן הקב"ה כך הרהרתם הרי **הכלב** נושך אתכם לכך ויבוא **עמלק**", והביא הדברים רש"י שמות (י"ז ח'), ועוד במדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ט): "מהו עמלק עם לק, עם שבא ללוק דמן של ישראל **ככלב** וכו', כך היה לוחט עמלק אחר ישראל **ככלב**", וכן מצינו גבי המן בן המדתא האגגי במדרש תהלים (פכ"ב ס"ו) שאסתר המלכה אמרה: "כי סבבוני כלבים, אלו בניו של המן", ועוד שם במדרש תהלים (שם ס"ב): "אמרו רבותינו מאה בנים היו לו להמן עשרה נהרגו, ועשרה נתלו, ועשרה נתחתכו ונשלו **לכלבים**", ועיין מה שביארנו בזה בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן כ') וצרף לכאן ודוק.

מערכות

טובינא דחכימי

הרשב"א בספר מנחת קנאות, בחלק הנקרא ספר הירח (פ"ג ופ"ד דף קכ"ו) שכתב: "ארבעה שנכנסו לפרדס לא נשאר מהם כי אם רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום, שהרי אחר יצא לתרבות רעה, בן עזאי הציץ ומת, ובן זומא הציץ ונפגע ולא היו ימים מועטים עד שמת, והוא אמרם ז"ל בבראשית רבה (פ"ב ס"ד) לא שהו ימים ובן זומא לעולמו.

ואלו החכמים באמת מגדולי ישראל, כמאמר רז"ל, על מנת שאני תלמיד אין אומרים כבן עזאי או כבן זומא, ועוד כי בן עזאי אומר כי כל חכמי ישראל דומים עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה.

ואולי נענשו לפי שלא הגיעו לכלל שנים של חכמה זאת, ונשתבשה השגתם ואירע להם מה שאירע לאצילי בני ישראל, ועל זה נתירא רבי אלעזר ואף על גב דקרי עליה רב טוביני דחכימי והוה מתקרי נמי מרא דארעא דישאל, אף על פי כן כיון שלא הגיע לכלל שנים היה ירא לנפשו, כמו שאירע לבן עזאי ובן זומא, ולהיה ינוקא דהוה דריש בחשמל, ולזה נטה הרב בספרו הנכבד המורה (ה"א פל"ד) וזו לשונו: והתבונן איך התנו בספריהם שלמות האיש בהנהגה המדינית ובחכמות העיוניות עם זכות הטבע וההכנה וטוב ספור דברים להודיע הענינים ברמיזות, ואין מוסרין לו סתרי תורה, ושם נאמר, אמר ליה רבי יוחנן לרבי אלעזר תא ואגמך מעשה מרכבה, אמר ליה אכתי לא קשאי, רוצה לומר לא זקנתי, ועד עתה אני מוצא רתיחת והמיית הנערות, ראה איך התנו השנים (ר"ל גיל) מחובר אל המעלות הטובות, עד כאן לשון הרמב"ם ועליו ראוי לסמוך."

כתובות (מ' א') תנן: "יתומה שנתארסה ונתגרשה רבי אלעזר אומר האונס חייב והמפתה פטור".

ובתלמוד שם: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן רבי אלעזר בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה דאמר יש לה קנס וקנסה לעצמה וכו' אמר רבי זירא אמר רבה בר שילא אמר רב המנונא סבא אמר אדא בר אהבה אמר רב הלכה כרבי אלעזר, קרי רב עליה דרבי אלעזר טובינא דחכימי".

ופירש רש"י ז"ל: טובינא דחכימי, מאושר שבחכמים, אשרי מתרגמין טובאי, רבי אלעזר הוא רבי אלעזר בן שמוע ותלמידו של רבי עקיבא היה, כדאמרין ביבמות (ס"ב) והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנה להם רבי מאיר ורב יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע".

ובפירוש המיוחס לרבינו גרשום מאור הגולה ז"ל כריתות (י"ג ב') פירש: "טובינא דחכימי, מוטב שבחכמים והלכה כמותו", ועיין ערוך לנר שם, ורש"י גיטין (כ"ו ב'), ובספר יד מלאכי (כלל רצ"ד), ולגאון חיד"א ז"ל בספר יעיר און (מערכת ט' כלל ג') ודוק.

ומבואר באר היטב בכתובות שם שרבי אלעזר זה הוא רבי אלעזר התנא דהמשנה שם, דהיינו רבי אלעזר בן שמוע וכדפירש רש"י שם, ועיין גיטין (כ"ו ב') וכריתות (י"ג ב') ודוק.

וראיתי לחד מן קמאי הוא רבינו אבא מארי ב"ר יוסף מלוניל בן דורו של

[וברור אצלי שרבי יוסף יעבץ ז"ל חפר אכל אוכל מספר מנחת קנאו הנ"ל, צא והשוה].

ומבואר בדברי קדשם באר היטב שהם ז"ל הביאנו שהתואר "טוביני דחכימי" שרב קרא על רבי **אלעזר** כנ"ל בכתובות הכוונה על **האמורא** רבי אלעזר בן פדת, והוא תמוה שמפורש שם שהכוונה על **התנא** רבי אלעזר בן שמוע, וכדפירש להדיא רש"י ז"ל כתובות שום, והוא מוכרח עיין בסוגיא שם, רצ"ע.

וביוצא בזה ראיתי לרבינו יוסף יעבץ ז"ל בספרו אור החיים (פרק א' ##) שכתב: "עוד אמרו על רבי אלעזר, אשר קרא עליו רב טובינא דחכימי והיה מיתקרי מריה דארעא דישראל לרוב חכמתו וחסידותו, ואמר לו רבי יוחנן תא ואגמרינך מעשה מרכבה ואמר אכתי לא קשאי (חגיגה י"ג א') הנה כי אף על פי שהיה בתכלית השלימות לא בטח בלבו ללמוד סודות התורה כי לא היה זקן, כי סודות התורה אין ראוי להשתדל בהם כי אם החסידים המופלגים כי הם", וכן חזר על זה עוד שם (פרק ט"ו) ע"ש.

טומאה

הבא. ורש"י ז"ל פירש מטמאין אותו הרבה, מניחין אותו לטמא הרבה ע"ש,

אבל לפירוש רש"י לשון מטמאין דחוק, אכן לפי מה שהעתקנו לעיל דברי ספר הזוהר הקדוש, ניחא בפשיטות, והוא שכתב שם דעל ידי דיבורים אסורים שדיבר, נמשכה רוח הטומאה עליהם, ואחר כך נוטלין החיצונים, אלו הדיבורים האסורים הטמאים, ומטמאין בהם כל דברי הקדושה, ומאבד אותם בזה, שלא יוכלו לעלות למעלה לדורון לפני השי"ת, אחרי שרוח הטמאה מרחפת עליהם. וזהו שאמרו, מטמאין אותו הרבה. ומה שאמרו, מלמטה - מטמאין אותו למעלה, הינו שנמשכת טמאה מלמעלה גם על שרש נפשו, ועוד עיין לו מה שכתב בזה שם בשמירת הלשון (ס"פ כ"ו) דברים נוראים רח"ל.

ובענייני עם שאיני כדאי איני מבין היטב איך פירשו זה מונח בלשון רז"ל אדם מטמא עצמו, וכן לשון מטמאין אותו הרבה, ומלשונות אלו משמע שאת **האדם** עצמו מטמאים, ולא את **דיבוריו** וכדפירש רבינו

יומא (ט"ל א'): "תנו ולא תטמאו בהם ונטמאתם בם, אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה, מלמטה מטמאין אותו מלמעלה, בעולם הזה מטמאין אותו לעולם הבא",

ופירש רבינו חננאל ז"ל: "מטמאין אותו מלמעלה. כלומר שיש הרבה משטינים להטעותו כדכתיב והשטן עומד על ימינו לשטנו, ואם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו המלאכים הקדושים מלמעלה"

וזו לשון רש"י ז"ל: "מטמאין אותו הרבה, מניחין אותו לטמא הרבה, והכי קאמר קרא אל תטמאו בהן, ואם תטמאו סוף ונטמאתם."

כתב רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שמירת הלשון ח"ב (פרק ב'): "אמרו חכמינו ז"ל במסכת יומא (ט"ל א') על הפסוק "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בם", אדם מטמא עצמו מעט - מטמאין אותו הרבה. מלמטה - מטמאין אותו מלמעלה. בעולם הזה - מטמאין אותו בעולם

החפץ חיים ז"ל, וכפי פירושו נכון היה יותר לומר אדם מטמא עצמו למטה, מטמאין תורתו למעלה, ועיין.

עוד כתב שם רבינו החפץ חיים ז"ל: "ומה שאמרו אדם מטמא עצמו בעולם הזה, מטמאין אותו לעולם הבא, היינו בעת שימות ונפשו תשוב לאלקים אשר נתנה לתת שם דין וחשבון, ובודאי יהיה ורצון האדם שיכניסוהו לגן עדן, יפגעוהו המשחיתים וילבישוהו לבוש מאוס וטמא שנברא מעוונותיו, ומי יוכל לשער גודל הבזיון והכלימה, שיהיה לו על ידי לבוש הזה, ומוכרח על ידי זה לירד לגיהנם, מקום חושך וצלמות, להתכבס שם מחלאת עונותיו". ולבאור לפי דברי קדשו הללו של רבינו

ודע כי ראיתי לרבינו הגדול החתם סופר זצ"ל בחידושו למסכת חולין (מ"ד ב' ד"ה אהא) שכתב: "אמרו חז"ל גבי מאכלות אסורות, אדם מטמא עצמו למטה מטמאים נפשו למעלה הרבה" עכ"ל. ויש להבין ולדקדק בלשון קדשו ז"ל מדוע נקט עון מאכלות אסורות, והרי בכל עשיית עבירה רח"ל איזה שתהא, ומסתברא מילתא דאפילו בעבירה דרבנן, חל הכלל מטמא עצמו מעט מטמאים אותו הרבה, ואולי כיון שדיבר החתם סופר ז"ל שם גבי אכילת איסור, לכן נקט לשון זה, ועיין.

טעם כעיקר

כבר כתב כן הגאון חיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן פ"ז אות ח' סד"ה הדרן): "זה מפורסם דאשתכחו באמתיה דמרן ז"ל רוב ספרי הראשונים כתב יד כידוע", ובספרו ברכי יוסף או"ח (סימן קנ"ח אות ג' ד"ה אבל) כתב: "מרן ז"ל איתו ספרן של צדיקים והמה בכתובים בכתב יד", ובספרו שם הגדולים (מערכת צ' סוף אות ט') כתב: "וכבר ידוע דמרן ז"ל היו לו רוב הספרים [של הראשונים] בכתב יד", וכר', ועוד שם (מערכת ש' אות ל"ה ד"ה איברא דנט"ע"ב): "מרן ז"ל היו בידו חיבורי רבותינו הראשונים כתב יד", ובספרו שו"ת יוסף אומץ (סימן ב' ד"ה והנה) הוסיף החיד"א ז"ל וכתב דספרי רבותינו הראשונים שהיו בידי מרן ז"ל היו בנוסחאות מדויקות יותר מדין ע"ש, ועיין בזה בחיבורי זכרון משה ח"ג (סימן כ"ו אות ט'), ובחיבורי ברית יעקב (דף ש"ב), ובחיבורי אות יעקב (דף ק"ז), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ח'), ובחיבורי

כתב בספר שדי חמד חלק הכללים (מערכת ט' כלל י"א): "שנוי במחלוקת איך דעת הרמב"ם ז"ל בטעם כעיקר, דמרן בכסף משנה הלכות מאכלות אסורות (פט"ו ה"ב) כתב שדעתו כדעת רש"י שהוא מדרבנן, והרב בני שמואל כתב שדעתו כדעת רבינו תם שהוא מדאורייתא, עיין להרב קהלת יעקב (תוספת דרבנן אות קמ"ד) עיין שם.

ואנכי הרואה להנשר הגדול הרמב"ן בחידושו לחולין (צ"ח ב') הוא העיד דשיטת רש"י דטעם כעיקר דרבנן היא דעת הרמב"ם, והוא תנא דמסייע למרן כסף משנה שכתב כן בדעת הרמב"ם, ומרן לא ראה דברי הרמב"ן כיון שהיו בכתובים, ונדפסו ראשונה בשנת תק"ע, ושם כתב הרמב"ן ששיטת רש"י היא הנכונה עכ"ל.

ויש להבין שהרי למרן ז"ל היו רוב ככל ספרי וחידושי רבותינו הראשונים כתב יד, ואכן

והאיר השי"ת עיני וראיתי למרן ז"ל עצמו בספרו כללי הגמרא שעל ספר הליכות עולם (שער ה' אות י"ג דרס"ג ע"א) שמצטט ומביא חידושי רמב"ן על חולין ע"ש, וכן עוד שם בכללי הגמרא שהוסיף מרן ז"ל (אות שע"ו דש"א ע"א) מצטט פסקא גדולה מחידושי רמב"ן על מסכת חולין ע"ש.

אוצר ישעך (סימן ו'), ובחיבורי כנסת חיים (דף קכ"ו), ובחיבורי נר יהודה (דף קנ"ו), ובחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן י"ג אות י'), ושם ח"ט (דצ"ד ע"ב), ובשאר חיבוריי, וזה מפורסם.

ואם כן מהו זה שכתב הרב שדי חמד ז"ל שחידושי הרמב"ן נדפסו פעם ראשונה בשנת תק"ע ולא באו לידי מרן ז"ל אתמהא.

טרח וכתב לה קרא

הגאון מהרי"ד זינצהיים ז"ל בספרו יד דוד בבא מציעא שם (דקט"ז ע"ב) ע"ש, וכן ראיתי לגאון רבי חיים הכהן ז"ל בספרו לב שומע (מערכת מ' אות י"ח) שכתב שהריטב"א סובר כתוספות, וציין לספר מגדנות נתן לבבא מציעא שם ע"ש. [ועיין ביד דוד מכות (י"ד ב' דקל"ח) בביאור דברי הריטב"א שם ודוק].

ובן בספר יד דוד בבא קמא (ע"ח א' דקכ"ט ע"א) הביא דברי הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספר קהלת יעקב חלק תוספת דרבנן (סימן רי"ז ד"ה אשר) שכתב להוכיח מדברי התוספות בבא קמא שם (ד"ה עד) שדעתם דבגזירה שוה לא אומרים טרח וכתב לה קרא, ולא סבירא להו כר"ן ז"ל שטרח וכתב לה קרא גם בגזירה שוה נאמר, ועוד עיין שם בזה.

ובעניותי עוד יש לי להעיר, מדברי התוספות שבועות (ל' רע"א) שכתבו: "תימה אמאי צריך קרא דעבד פסול לעדות מלא יומתו אבות על בנים (בבבא קמא פ"ח א'), תיפוק ליה משום דגמרינן גזירה שוה לה לה מאשה", והניחו בתימה, ועיין בהגהות מסורת הש"ס שם.

ולכאורה אם נימא דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, אתי שפיר תמיהתם, ומדוע הניחו בתימה ולא תירצו

כתב בספר יד מלאכי (אות ת"כ): "מילתא דאתיא מגזירה שוה והיקש, כתב הר"ן נדרים (ג' סע"א) דטרח וכתב לה קרא, וכן מצאתי להרשב"א ז"ל בחידושי שבת דף כ"ה ב', אך מדברי התוספות בבא מציעא (ס"א א' ד"ה ג"ש) נראה דלא סבירא להו הכי ע"ש, וכן כתב המשנה למלך הלכות מלוה ולוה (פ"ד ה"א) בשם התוספות "עכ"ל. [ובספר יד דוד סנהדרין (מ"א ב' דע"ז ע"ב) דקדק מדברי התוספות שם (ד"ה תניהו) דסבירא להו דבגזירה שוה לא אומרים טרח וכתב לה קרא, וכשיטתם בבא מציעא הנ"ל].

ובספר נהור שרגא יבמות (ס' א' ד"ה סד"א) צידד שרש"י ז"ל סובר כר"ן ז"ל דמילתא דאתי מגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, ולגאון הגדול בעל בית שלמה ז"ל בספרו ישרש יעקב יבמות (נ"ו ב' ד"ה והנה) ראיתי שכתב: "ואם נאמר דרש"י והרא"ש סוברים כר"ן, דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, אתי שפיר" ודוק.

ורבינו שמשון מקינון ז"ל בספר כריתות (ח"ה ש"א) דעתו כתוספות ז"ל, דלא אמרינן טרח וכתב לה קרא במילתא דאתי בגזירה שוה, וכן הריטב"א ז"ל בבא מציעא (ס"א א') והובא בשיטה מקובצת שם דעתו כתוספות, וכדכתב

אלא שיש לעיין ולהתיישב בסוגיא דנדה (כ"ב ב', וכ"ג א') אם בעינן גזירה שוה מופנה על כל פנים מצד אחד כדי שלא נוכל להשיב ולפורכה, ועיין רש"י גיטין (מ"א ב'), ובהגהות הגאון יעב"ץ ז"ל נדה שם, וכתב הריטב"א ז"ל בבא מציעא (מ"א ב'): "האי גזירה שוה מקובלת היא, וכל כי הא לא בעינן מופנה כלל, וכדפרישנא בכמה דוכתי", ועוד עיין לריטב"א שם (ס"א א'), ולא באתי אלא להעיר ודוק.

ומה שהביא היר מלאכי מדברי הרשב"א ז"ל בחידושו לשובת דף כ"ה ע"ב - הם דפי הספר, ואחשוב שהכוונה לחידושי הרשב"א שבת (ס"ד א') שכתב: "יש לומר דכל מילתא דאתיא בהיקשא טרח וכתב לה קרא", ולפי זה הרשב"א ז"ל קאי על מידת היקש, אבל על גזירה שוה אם טרח וכתב לה קרא, אין לנו גילוי מה רבינו הרשב"א ז"ל סובר בזה ודוק.

והנאון רבי יהודה נג'אר ז"ל בספרו היקר לימודי ה' (לימוד צ') הביא דברי התוספות בזבחים (ח' א' ד"ה הילכך) שמתבאר בדבריהם דבמידת היקש אומרים טרח וכתב לה קרא ע"ש, ועוד עיין לו שם בלימודי ה' (לימוד ל"ז) ודוק.

ורבינו חיד"א ז"ל בספרו יעיר און (מערכת מ' אות ד') כתב: "מילתא דאתיא בגזירה שוה אם טרח וכתב לה קרא, פליגי רבואתא, התוספות והר"ן, וכמו שכתב הרב משנה למלך הלכות מלוה ולוה (פ"ד סה"א), ולפי דעת הר"ן והוא דעת הרשב"א דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, נסתלקה קושית הרא"ם (ר"פ כי תבא) עכ"ל. וכן כתב החיד"א ז"ל בקונטרס הישג יד (אות ס"ג דף רכ"ה) ע"ש. [ועיין מה שכתב על דבריו בשדי חמד דלקמן].

והנה רבינו המשנה למלך ז"ל שם, לא הזכיר מאומה מדברי הרשב"א ז"ל, ולפי

כנ"ל, והא עדיפא מלהניח בתימה, אלא התוספות לשיטתם, דלא אמרינן טרח וכתב לה קרא גבי מידת גזירה שוה, דוק ועיין. נישבת "תושיה", תפרח, תשל"א לפ"ק.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון קסטיליה, אביר העיון, רבינו יצחק קנפנטון ז"ל בספרו המופלא דרכי התלמוד (פרק ג') שכתב: "לעולם, כשהוצרך הכתוב להודיענו הדין, הוא בעבור כי מצד הסברא מבחוץ היינו אומרים בהפך, כי אם אמת הדבר כי הסברא מבחוץ והכתובים מסכימין יחד ואינם מנגדים, מה צורך לכתוב לאומרו, וכמו שאמרו לישתוק קרא, מאי קמשמע לן פשיטא, כי מצד הסברא נלמוד אותו. אבל בודאי מאחר דטרח קרא וכתב ליה, אינו אלא מפני כי מצד סברתינו, רצוני לומר - מבחוץ, או באחת משלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, היינו אומרים בהפך, ולהוציא מאותה סברא רעועה, בא הכתוב להודיענו על דבר אמת.

ודוקא כשהסברא מבחוץ היא סברא אינה מוכרחת, כי יש לה פנים לכאן ולכאן, אז יבא הכתוב לקיים אותה כדי לסלק עצמנו מן הספק, כמו שאמרו בקידושין (ד' סע"א) "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא", בעבור כי הקל וחומר אינו גם כן סברא מוכרחת, כי אפשר להיות לו פרכא בצד מה", עד כאן דבריו ז"ל.

ולבאורה מהטעם שנתן לאומרם "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא", כי הקל וחומר אינו סברה מוכרחת דאפשר לפורכו, כנ"ל, רציתי לדקדק תינה בקל וחומר, אבל גזירה שוה מקובלת שאי אפשר לפורכה, אם כן אין אנחנו צריכים לקרא בעבור הא, ושמע מינה שדעתו ז"ל שרק בקל וחומר אומרים טרח וכתב לה קרא ודוק.

דאתא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא", אבל הוא טעות הדפוס דמוכח, וצריך לומר **היקשא**, וכמו נוסח ספרים שלנו, וכל מעיין בסוגיית התלמוד שם יווכח בזה, ובשדי חמד שם הביא שהגאון המובהק בעל מטה אהרן ז"ל (ד"ס ע"ג) הרגיש בזה והגיה שצריך לומר היקשא ע"ש, וכן מצאתי אני שכך הגיה גם הגאון רבי חיים הכהן ז"ל בספרו לב שומע (מערכת מ' סוף אות י"ז) ע"ש, וקדמו הרב מטה אהרן וז"ב. [ויש להבין מדוע הגאון רמ"ך ז"ל בהגהותיו ליבין שמועה ובספרו יד מלאכי הנ"ל, הביא דברי הרשב"א ז"ל כצורתם, ולא הרגיש שיש טעות הדפוס, ושצריך להגיה בהיקשא כנ"ל, וצ"ב].

ולפי זה מה שהחיד"א ז"ל ביעיר און הנ"ל, שכתב שהרשב"א ז"ל סובר כר"ן ז"ל דמילתא דאתא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, יש לומר שראה כן בגוף דברי הרשב"א שבת הנ"ל, ולא כפי ששיערתי שראה כן בספר יד מלאכי, אלא שלפי זה גם עליו יש להעיר שלא הרגיש שהוא טעות הדפוס דמוכח, וצריך לומר היקשא כנ"ל ודוק.

עוד יש לי להעיר, שלא ידעתי מדוע רבינו הגאון חח"ם ז"ל לא הזכיר לדברים שהוא עצמו הביא בשדי חמד (מערכת ב' כלל ו'), ששם כה כתב: "שלח לי עתה רב גדול בדורנו, אחד המיוחד, מידידי נפשי, מר ניהו רבה, הגאון המפורסם, חריף ובקי, עצום ורב, כקש"ת מהר"ר יצחק שלמה יואל יצ"ו, אב"ד דעיר ואם בישראל ראוונא יע"א, פלפלא חריפא", וכו', והוא ז"ל שם תוך דבריו (ד"ה בספר) כתב: "ומילתא דאתא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, כדאמרו בקידושין (ד' ב'), ורבינו שמשון מקינון בספר כריתות כתב דהוא הדין בהיקש אמרינן הכי. והר"ן בנדרים (ג' א') כתב דהוא הדין בגזירה שוה אמרינן טרח וכתב לה

הנראה הגאון חיד"א ז"ל ביעיר און שם נמשך אחר דברי היד מלאכי הנ"ל, עם שלא הזכירו, וכמבואר בקונטרס הישג יד שם, אבל כבר הבאתי דברי הרשב"א ז"ל דקאי על היקש, ולא על גזירה שוה, ועיין.

ובספר שדי חמד (מערכת מ' כלל כ"ז) האריך לשאת ולתת בפתגמא דנא כמנהגו הטוב, ובסוף דבריו כה כתב: "ראיתי בהגהות הרמ"ך לספר יבין שמועה (כלל שכ"ג) כתב בשם ר"ן נדרים (ג' א') דבהיקשא אמרינן טרח וכתב לה קרא, וכן בגזירה שוה בריש איזהו נשך, וכתב על זה בהגהות הרמ"ך וזו לשונו וכן כתב הרשב"א בחידושי שבת דף כ"ה, ומדברי התוספות בבא מציעא (ס"א א' ד"ה גזירה שוה) לא משמע הכי, ומשמע שמה שכתב בשם הרשב"א אדסליק מינה קאי דהיינו גזירה שוה, אלא שעיינתי שם ולא ראיתי שדבר שם בענין טרח וכתב, לא לגזירה שוה ולא להיקש" עכ"ל.

וחושש אני שרבינו הגאון החח"ם ז"ל, חשב שהרמ"ך ז"ל הוא רבי מלאכי הכהן בעל יד מלאכי, שציין לחידושי הרשב"א שבת דף כ"ה, התכוין **לדפי התלמוד** וכשהוא ז"ל עיין שם בחידושי הרשב"א על מסכת שבת לדף כ"ה לכך לא מצא מאומה, אבל הרב יד מלאכי ז"ל מנהגו על כל פני ספרו, כשמוזכר חידושי רבותינו הראשונים, כמו הרשב"א, וריטב"א, ושיטה מקובצת, לציין **לדפי הספר**, כמו שראה ויווכח כל מעיין, וחפשתי ועיינתי בחידושי הרשב"א שבת קושטא שנת ת"פ, ושם מה שכתוב בדף כ"ה שציין הרמ"ך, הוא מה שלפנינו נמצא בחידושי הרשב"א לדף ס"ד ב', וכדכתיבנא לעיל.

ובחידושי הרשב"א דפוס קושטא הנ"ל, ראיתי שכתוב שם "יש לומר דכל מילתא

ורבינו השדי חמד שם הביא גם דברי ספר לימודי ה' (לימוד ל"ז) בזה, והמעין בדבריו יראה שגם הוא כתב שאין מחלוקת בין התוספות והר"ן ע"ש, והשדי חמד לא הרגיש בזאת, אמנם ראיתי בספר יד דוד בבא מציעא הנ"ל שכתב: "ובספר לימודי ה' השוה דעת התוספות לדעת הר"ן ע"ש, ואין נראה כן וכמו שכתבתי", וכזאת כתב בספר לב שומע (מערכת מ' אות י"ח) ע"ש, וכן דעת הרבה אחרונים ז"ל שחלוקים אהרדי, וכדכתב המשנה למלך ועיין שדי חמד שם. [וכן אני מבין מבין ריסי עיניו הטהורות של הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בגליון הש"ס בבא מציעא שם, שגם הוא נקט שיש מחלוקת בין התוספות לר"ן ודוק].

וראיתי בספר ערוך לנר ראש השנה (ל"ד א' ד"ה נפקא ליה) שכתב: "הא דלא פריך ואידך למה לי לילף גם כן מיום הכיפורים וביום למה לי, כי יש לומר דמילתא דאתי בגזירה שוה טרח וכתב ליה קרא, כדמתרצינן בכמה מקומות". [וכיוצא בזה כתב בערוך לנר נדה (ח' א'): "כלל בדינו מילתא דאתי בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא" עכ"ל].

ובעניותי תמה אני על עצמי שכתב כן בפשיטות, וכאלו הוא תלמוד ערוך דמילתא דאתי בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, והרי מכלל מחלוקת ראשונים גדולה לא יצא, ורבים סוברים שבגזירה שוה לא אומרים טרח וכתב לה קרא כנ"ל.

ומריהוט לשון הגאון ערוך לנר ז"ל "בכמה מקומות דמתרצינן כן", מראה שכוונתו **שבחלמוד בכמה מקומות** תירצו כן, ובעניותי נעלם ממני ואיני יודע היכן הם "בכמה מקומות", ועיין הגהות הגאון מהרש"ם ז"ל לנדרים שם ודוק.

קרא, וכן כתב הראב"ד הובא בשיטה מקובצת (ר"פ איזהו נשך), וכן כתבו השיטה מקובצת כתובות פרק אלו נערות (נ"א א'), והריטב"א בחידושי למכות (ר"פ ואלו הן הלוקין), והתנה שלא יהיה בזה אריכות ויתור לשון "עכ"ל.

ומה שהביא הגאון הנ"ל ז"ל משם הריטב"א מכות, יש לעיין היטב בדעת הריטב"א ז"ל כי הגאון הנ"ל כתב שדעתו כר"ן, ואילו בספר יד דוד ולב שומע הנ"ל, כתבו שדעת הריטב"א כדעת התוספות וצ"ב.

גם מה שציין הגאון הנ"ל לשיטה מקובצת כתובות דף נ"א א', לא ידעתי כוונתו, כי עיינתי שם ולא מצאתי מאומה. וראיתי בספר יד מלאכי (כלל תי"ט) שציין בענין טרח וכתב לה קרא לשיטה מקובצת פרק אלו נערות דף נ"א, ואפשר שהגאון הנ"ל אחריו נגרר, אבל כבר כתבתי שמנהג הרב יד מלאכי לציין לפי דפי הספר, ולא לפי דפי התלמוד, וצ"ב.

ועבשיו מצאתי בשיטה מקובצת כתובות (כ"ט ב'): "ועוד יש לי לומר דבשלמא מאי דכתיב בקרא להדיא איכא למימר מילתא דאתי בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא כדאיתא בפרק איזהו נשך", ובדאי נפלה טעות בדבריו וצריך לומר כנ"ל ודוק. [ומה שכתב כדאיתא בפרק איזהו נשך נתבאר לקמיה בסימן הסמוך עיין שם ודוק].

ועוד דע שבספר שדי חמד הנ"ל הביא דברי הגאון המובהק רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל שבהגהותיו מצפה איתן למסכת סנהדרין (מ"ג א') כתב להעלות בקנה אחד שיטת התוספות והר"ן ובטלה מחלוקת וכולם סוברים דטרח וכתב לה קרא גם בגזירה שוה אומרים ע"ש, והיה לו להזכיר גם דברי המצפה איתן קידושין (ג' ב') בזה ע"ש.

נילף. ויש לומר דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, ועיין בתוספות לקמן (ע"ב ד"ה עונש) "עכ"ל. והיה לו להזכיר שהתוספות בבא מציעא הנ"ל אינם סוברים דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא כנ"ל.

ועיין עוד בספר ערוך לנר סנהדרין (מ' ב') שכתב: "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, עיין למהרש"ל ז"ל שהקשה מאי כתב לה קרא שייך בזה, כיון דאכתי לא כתיב בפירוש, מאי עדיף זה מקל וחומר והניח בקושיא. והנה אף דאמרינן מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, בריש פרק איזהו נשך, וכן מילתא דאתיא בהיקשא, כמו שכתב הר"ן נדרים (ג' סע"א), וכן מילתא דאתיא במה מצינו, כמו שכתבו התוספות שבת (קל"א ב') "עכ"ל.

ומה שכתב שבריש פרק איזהו נשך אמרו דמילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, שם לא מצאתי זאת, ולפי דברי הר"ן ז"ל הנ"ל בראש פרק איזהו נשך מצינו דמילתא דאתיא בגזירה שוה, טרח וכתב לה קרא, ולפי זה יש להגיה בדברי קדשו שבמקום קל וחומר, צריך לומר גזירה שוה, וכדכתב הוא עצמו בערוך לנר סנהדרין (מ"א א') שהבאתי לעיל: "אמרו בראש פרק איזהו נשך דמילתא דאתיא בגזירה שוה" טרח וכתב לה קרא", ודוק. [או שנגיה שבמקום ריש פרק איזהו נשך, צריך לומר ריש פרק השואל (צ"ד ב'), ושם אכן נזכר מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, אבל ראשון נראה לי עיקר].

ויש עוד להתבונן בדבריו ז"ל בספר ערוך לנר מכות (י"ד ב') שכתב: "יש לומר דמילתא דאתי בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, אבל לענין גזירה שוה דטומאתו ליכא למימר דאף דאתי בקל וחומר טרח וכתב קרא גזירה שוה,

ואדרבה מצאתי בס"ד לרבינו הארי החי, הגאון בעל שאגת אריה ז"ל, בספרו גבורת ארי יומא (מ"ג א') שכתב בפשיטות: "והא לא מצינו בשום מקום שיאמר התלמוד מילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, דבשלמא קל וחומר דאדם דן מעצמו איכא למימר הכי, מה שאין כן גזירה שוה דאין אדם דן מעצמו ליכא למימר הכי", הרי שברוב גאונותו ז"ל סבירא ליה בפשיטות דבמידת גזירה שוה אין אומרים טרח וכתב לה קרא. [אלא שצריך טעם מדוע לא הזכיר מחלוקתן של ראשונים כמלאכים נ"ע בזה, שהר"ן ודעימיה סוברים שגם בגזירה שוה אומרים טרח וכתב לה קרא כנ"ל, וגם לא הבנתי היטב הטעם והנימוק שכתב שאין אדם דן מעצמו וכו', ועיין].

עוד ראיתי לו בספרו ערוך לנר סנהדרין (מ"א א') שכתב: "ומה שהקשו התוספות למה דלא ילפינן חייבי מיתות בגזירה שוה דרשע מחייבי מלקות, בלאו הכי אתי שפיר, על פי מה שאמרו בראש פרק איזהו נשך דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא", וגם כאן איני מבין היטב דברי קדשו ז"ל, שהרי לפי התוספות והריטב"א שם לא נזכר בתלמוד ענין זה שבגזירה שוה טרח וכתב לה קרא כנ"ל, ולא ידעתי איך כתב לתרץ קושית תוספות, והם עצמם אינם סוברים כן כנ"ל, ונראה שדעת עצמו אומר. [וכיוצא בזה תראה לו בערוך לנר יבמות (כ"א א') שנקט כדבר פשוט דמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא ובזה כתב לתרץ הקושיא שם ע"ש, ולהאמור מכלל מחלוקת לא נפיק].

ועוד בספר ערוך לנר סנהדרין (ג"ד א'): "לפי זה לפי תירוץ התוספות דמגזירה שוה אתיא, קשה כקושית הר"ן, דאזהרה גם כן

בחידושי על התורה (פרשת ויקרא) דשם כתבתי דאולי כמו דאמרינן מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, הכי נמי אמרינן נמי דמילתא דאתיא מהיקש, טרח וכתב לה קרא" עכ"ל.

ודברים ככתבן לכאורה צ"ב, ודמי פומיה דרב האי גאון זה ז"ל כאילו לא ראה לכל האמור ולמחלוקתן של רבותינו ראשונים ז"ל בענין, וכמשנ"ת לעיל באריכות, והוא ז"ל גם בלשון "אולי" הוציאה, אבל ברי לי שאם היה בא לידנו ספרו על התורה, היינו רואים שם כוחו הגדול בתורה דכל רז לא אניס ליה, אבל מה נעשה שלא זכינו, וספרו על התורה הנקרא בשם "הושיע ציון", נדפס חסר והרבה הרבה נאבד ונשמט ממנו, ועיין בהקדמה שם (ד"ה הן), ועל פרשת ויקרא לא נדפסו דבריו היקרים ז"ל ודוק.

ועוד עיין בזה, בספר נהור שרגא יבמות (ד' א' ד"ה אם כן, וס' א' ד"ה סד"א, וע"א א' ד"ה איצטריך), ובהגהות מהרש"ם לנדרים (ג' א'), ובספר מלא הרועים ח"ב (ערך גזירה שוה אות י"א) ועוד לו שם ערך מילתא דאתיא בקל וחומר אות ב'), ובהגהותיו ליומא (מ"ג א'), ובספר לימודי ה' (לימוד ל"ז ולימוד צ' ולימוד צ"ה) ואכמ"ל.

דמאי אולמיה גזירה שוה מקל וחומר, וכן כתב גם המהרש"ל בסנהדרין (מ' ב') דלענין גזירה שוה נגד קל וחומר לא שייך למימר טרח וכתב לה קרא ע"ש. ועיין בספר יד מלאכי (כלל תי"ט), ולחיד"א ז"ל ביעיר און שם (כלל כ"ט), ובשו"ת חיים שאל ח"א (סימן כ"ז ד"ה אמור), ולב שומע (מערכת מ' אות כ'), ושדי חמד (מערכת מ' כלל כ"ג), ובספר ישרש יעקב יבמות (כ"ב ב'), ונהור שרגא יבמות (ס' א' סד"ה סד"א), ועיין היטב בהגהות רש"ש בבא בתרא (ק"א סע"א) ודוק.

וזו לשון הגאון המובהק רבי שלמה ז"ל בעל בית שלמה בספרו היקר ישרש יעקב יבמות (נ"ה א' ד"ה אדרבה): "הר"ן ז"ל למד דבר זה דגם בהיקישא אמרינן טרח וכתב לה קרא, מתלמודא דריש פרק איזהו נשך גבי גזירה שוה, ומשם למד להיקישא, אמנם כלל זה אינו מוסכם, והרי מדברי התוספות שם (ס"א א' ד"ה גזירה) מבואר להיפך דבגזירה שוה לא אמרינן הכי, ואם כן הוא הדין להיקישא, ועיין משנה למלך הלכות מלוה (רפ"ד ה"א) ובחידושי לעיל (כ"ב רע"ב) עכ"ל.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון ירושלים, רבי בן ציון קואינקה ז"ל בספרו תפארת ציון (מערכת מ' אות קט"ו) שכה כתב: "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, עיין

טרח וכתב לה קרא

הייתי אומר גזירה שוה, עכשיו שנאמר קרא גזירה שוה לא צריך, אלא גזירה שוה למה לי לנשך כל דבר אשר ישך דלא כתב במלוה".

ופירש רש"י ז"ל: "רבינא אמר לא נשך באוכל ולא רבית בכסף צריכי קרא, למיגמר במלוה מן הלוח, דבגופו כתיבי, כדמפרש ואזיל: כדקאמרת, נשך קאי אכסף, ומרבית

בבא מצינא (ס"א א'): "רבינא אמר לא נשך באוכל, ולא רבית בכסף, צריכי קרא, דאי כתיב את כסף לא תתן לו בנשך ואכלך במרבית, כדקאמרת, השתא דכתיב את כסף לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך, קרי ביה הכי את כסף לא תתן לו בנשך ובמרבית, ובנשך ובמרבית לא תתן אכלך, והא תנא נאמר נאמר קאמר, הכי קאמר אילו לא נאמר קרא

שזה טרח וכתב לה קרא. ויש לומר דהוה קשיא ליה לר"ן ז"ל קושיית התוספות שהקשו ואם תאמר קרא למה לי, ומכת קושיא זו הוכיח הר"ן דאמרינן מילתא דאתיא בגזירה שזה טרח וכתב לה קרא עכ"ל. ועיין בגליון הש"ס שם ודוק.

אבל כשעיינתי בשיטה מקובצת בבא מציעא שם, נתבהרו אצלי דברי הר"ן ז"ל היטב, ואין שום קושי ונפתל ועיקש בדברות קדשו כמנהגו הטוב, זיע"א, שבשיטה מקובצת העתיק דברי הראב"ד ז"ל בפירושו לתלמוד: "אלא גזירה שזה למה לי. כלומר נשך יתירה דדרשינן ליה בגזירה שזה למה לי לכל דבר דכתיב ביה בלזה. והשתא דאתיא בגזירה שזה, קרא דמלוה למה לי את כספך לא תתן לו וגו', מילתא דאתיא בגזירה שזה טרח וכתב לה קרא. זו היא הצעת הגירסא, בלא שיבוש ובלא חסרון ויתרון", וכן העתיקו בחידושים המיוחסים לריטב"א בבא מציעא שם.

ולפי זה מבואר באר היטב, **שבגירסת התלמוד** שהיתה לפני הראב"ד ז"ל והר"ן ז"ל, אכן התלמוד עצמו הקשה ותירץ כן, "מילתא דאתיא בגזירה שזה טרח וכתב לה קרא", ולא שהר"ן ז"ל מעוצם חכמתו הגדולה דקדק והוציא מדברי התלמוד כן, לא היא, אלא כך היה כתוב בספר התלמוד שלפניו ודוק היטב.

ובזה תבין דקדוק לשונו הטהורה של רבינו הר"ן ז"ל, שפתח וכתב: **"דאמרינן** בקידושין דמילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא", כי אכן כך אמרו **במפורש** בקידושין, והמשיך הר"ן: "והכי נמי מילתא דאתיא בהיקשא **אפשר** דטרח וכתב לה קרא", כי לא מצינו בתלמוד במפורש שאמר על מידת היקש "מילתא דאתיא בהיקש טרח וכתב לה קרא", ולכן הר"ן נקט והוציא בלשון

אאוכל: והא תנא נאמר נאמר קאמר - ומגזירה שזה נפקא ליה, והיכי פליג אמורא אתנא ואמר דמגופיה יליף: הכי קאמר תנא אילו לא נאמר קרא בדרך הנשמע לשניהם, אף על פי כן הייתי לומדו בגזירה שזה, והשתא גזירה שזה לא צריך להכי".

והתוספות בבא מציעא שם כתבו: "גזירה שזה לא צריך, ואם תאמר קרא למה לי. ויש לומר דאין שום אריכות לשון בפסוק אלא שסמך נשך ומרבית זה לזה".

וכתב הר"ן ז"ל נדרים (ג' סע"א): "לנדור נדר מאי עביד ליה, דהא נפקא ליה מהיקשא דנזירות, ונראה לי דמשום הכי מקשה הכא לנדור נדר מאי עביד ליה, ולעיל בסמוך אקשי היקשא למה לי, משום דכי היכי דאמרינן בקידושין (ד' ב') דמילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, הכי נמי מילתא דאתיא בהיקשא אפשר טרח וכתב לה קרא, ובריש איזהו נשך (ס"א א') אמרינן מילתא דאתיא בגזירה שזה טרח וכתב לה קרא".

ובלומדי דברי הר"ן ז"ל היה קשה לי דלכאורה בסוגיא דבבא מציעא הנ"ל מתבאר איפכא, דאם אכן כמו שרצה לחדש הר"ן ז"ל דגם במידת גזירה שזה אומרים טרח וכתב לה קרא, מדוע התלמוד שם לא תירץ כן, וכמו שהעירו התוספות.

וראיתי בהגהות הגאון רבי בצלאל הנשבורג ז"ל על הר"ן שם, שציין לעיין בספר היקר חק נתן על מסכת זבחים, ועיינתי שם (דכ"ט ע"ב) וראיתי שכבר עמד להבין דברי הר"ן ז"ל, בזה ואביא דברות קדשו שאחר שהעתיק דברי הר"ן ז"ל הנ"ל כתב: "ואדרבה מכאן [ר"פ איזהו נשך] מוכח דלא אמרינן מילתא דאתיא בגזירה שזה טרח וכתב לה קרא, מדלא משני תלמודא מילתא דאתיא בגזירה

ציטט והביא לשון התלמוד שהיה לפניו, ובזה תבין דברי הריטב"א, והמיוחס לריטב"א, לבבא מציעא שם שפתחו וכתבו **הכי גרסינן** ודוק.

ובהנהות רש"ש ז"ל נדרים שם כתב: "ר"ן ד"ה לנדר, ובריש איזהו נשך אמרינן מילתא דאתא בגזירה שוה טרח כו'. לא נמצא שם כן בהדיא, ועיין שם (ס"א א') ובתוספות (ד"ה גזירה) "עכ"ל, ולהאמור שכן היתה גירסת הר"ן בתלמוד שם, אכן נמצא כן להדיא שם, ולא ידעתי מדוע הרש"ש ז"ל לא דקדק בתיבות "דאמרינן" דנקט הר"ן כאשר כתבתי לעיל ודוק.

ובהיותי בזה ראיתי בשדי חמד (מערכת מ' כלל כ"ז ד"ה והנה) שכה כתב: "והנה מרן המשנה למלך כשהביא סברת הר"ן בנדרים (ג') א' דמידי דאתי בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, כתב בזו הלשון ועוד הוסיף הר"ן ז"ל לומר דגם בהיקש טרח וכתב לה קרא" עכ"ל. **ולא** הוה ידענא מאי רבותא דהיקש, דתיסק אדעתין ביה אליבא דהר"ן דאף דבגזירה שוה אמרינן דטרח וכתב לה קרא, לא יהא הדין כן בהיקש.

ברם זכור לטוב הגאון פרי מגדים בספרו גינת ורדים (כלל מ"א) שביאר כוונתו, וזו לשונו: "ומה שכתב והוסיף וכו', אף דלענין שאר דברים גזירה שוה עדיפא מהיקשא, ואם כן כל שכן הוא דגם בהיקשא טרח וכתב לה קרא, דלענין שיהא ככתוב בהדיא היקש חשוב טפי יותר ככתוב בהדיא מן גזירה שוה, ומשום הכי כתב והוסיף לומר וכו' עכ"ל, והוא נכון בכוונת דברי המשנה למלך" עכ"ל.

ועם שדברי פי חכמים חן, זיע"א, אני יעקב הקטן אומר, שהגאון משנה למלך ז"ל גם

"אפשר", וסיים הר"ן: "ובריש איזהו נשך **אמרינן** מילתא דאתא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא", כי לפי גירסתו אכן כך אמרינן בתלמוד להדיא בגזירה שוה דטרח וכתב לה קרא וכנ"ל, ולכן נקט לשון **אמרינן**, כדנקט לשון דאמרינן כשהביא לההיא דקידושין שהוא מפורש בתלמוד, ומזה רצה ללמוד ולהביא סעד ותימוכין שגם במידת היקש אפשר שאומרים דטרח וכתב לה קרא ודוק.

ועיינתי כעת בספר היקר דקדוקי סופרים על מסכת בבא מציעא שם (אות צ'), וראיתי שהאר"ך להביא מהרבה כתבי יד של התלמוד, שגרסו בגוף התלמוד מילתא דאתא מגזירה שוה טרח וכתב לה קרא עש"ב, וזה כגירסת הראב"ד והר"ן בתלמוד, ונתקיימו ונתחסמו דברינו בס"ד.

ואני מוסיף דברי רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל בשיטה מקובצת כתובות (כ"ט ב'): "ועוד יש לי לומר דבשלמא מאי דכתיב בקרא להדיא איכא למימר מילתא דאתא בגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, כדאיתא בפרק איזהו נשך", וריהוט לשונו גם כן מורה שכן היתה גירסת התלמוד שלפניו, והיינו דכתב "כדאיתא" בפרק איזהו נשך, ולא כתב "כדמוכח" ודוק.

ולפי זה מה שרבים מרבתינו האחרונים ז"ל הבינו שהר"ן ז"ל הוא מדעתו הרחבה הוליד כן שגם במילתא דאתי מגזירה שוה טרח וכתב לה קרא, והוסיפו שהוא אין לו תירוץ התוספות דבבא מציעא, ולכן נזקק לתרץ **מדעתו** שבגזירה שוה אומרים טרח וכתב לה קרא, כמו שתראה לדוגמא בספר קנאת סופרים הובא ביד מלאכי (כלל ת"ח), ובספר יד דוד בבא מציעא שם (דקט"ז סע"א), ועיין שדי חמד (מערכת מ' כלל כ"ז) ועוד הרבה הרבה, ז"א, שהר"ן ז"ל לא מסברתו הישרה כתב כן, אלא

דמקובלת מסיני ומבוארת יותר, אבל בהיקש מודים התוספות דאמרינן טרח וכתב לה וכמבואר להדיא בתוספות זבחים (ח' א' ד"ה הילכך) "והשוה עם האמור ודוק.

ודע כי הגאון הגדול מלבוב ז"ל בספרו שו"ת בית יצחק אור"ח (פתח הבית אות ב') אחר שהביא דברי הר"ן ז"ל דאפשר שגם בהיקש אמרינן טרח וכתב לה קרא, העיר שהוא תלמוד ערוך בזבחים (מ"ט ב'): "וכי תימא נקשי אקושי, ניחא ליה דכתביה בגופיה, מדאקיש ליה אקושי" ע"ש, וצ"ע.

הוא ז"ל הבין כדכתיבנא, דבגזירה שוה הר"ן ז"ל הביא מתלמוד ערוך [לפי גירסתו] דאמרינן טרח וכתב לה קרא, אלא שהר"ן ז"ל מדעתו הרחבה הוסיף שיש לתלמוד מהא גם להיקש, עם שלא מצינו שדבר זה נזכר להדיא בתלמוד, לכך כתב המשנה למלך "ועוד הוסיף הר"ן", כלומר שזו הוספה מדעתו, בדבר שאינו נזכר להדיא בתלמוד, וכאשר כתיבנא לעיל בס"ד.

ובספר היקר לימודי ה' (לימוד צ') כתב: "התוספות דוקא בגזירה שוה כתבו דלא אומרים טרח וכתב לה קרא, משום

טרח וכתב לה קרא

ומה שכתב הרב בני שמואל שכן כתב הרא"ם ז"ל בכמה דוכתי שבכל הי"ג מידות שהתורה נדרשת אומרים טרח וכתב לה קרא - הנה לא ציין להדיא היכן כתב כן הרא"ם ז"ל, ולפי שעה נעלם ממני היכן "הבכמה דוכתי", ועיין רא"ם בראשית (י"ב א'), שמות (י"ב כ'), ויקרא (י"א ח', ול"ד, ול"ז) וצ"ב.

ועכשיו ראיתי לרא"ם ז"ל שמות (ל"ד כ"א): "וכמה דברים יש בתורה שאפילו אם לא היו נכתבים, היינו יכולים ללמדם באחד מן המידות שהתורה נדרשת בהן, וכבר אמרו בקידושין (ד' א') בהדיא מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא", ולפי הנראה לכאן נתכוין, וצ"ב.

ולעומת האמור לעיל ראיתי לגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספרו אגרא דפרקא (אות קל"ח) שכתב: "אמרינן בתלמוד כמה פעמים, מלתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, והוא תמוה למה לן הקרא כיון דאתיא בקל חומר, וגם לא מצינו כן בכל הי"ג

כתב בספר אהל ישרים (מערכת מ' כלל י'): "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, לאו דוקא במידת קל וחומר אלא בכל י"ג מידות אמרינן מילתא דאתיא בהו טרח וכתב קרא, כן כתב מהר"ם עדאוי ז"ל בספר בני שמואל (דכ"ו ע"ב) משם הרא"ם בכמה דוכתי, ועיין בספר יד מלאכי (אות תי"ח ואות תכ"ב) "עכ"ל.

ובזאת מצאתי אני עני שכתב בספר ערוך לנר יבמות (ד' א') שכתב: "מילתא דאתיא ביי"ג מידות טרח וכתב לה קרא, וכדאמרינן קדושין (ד' א') "עכ"ל.

ובעניותי תמה אני על עצמי, אחר שבתלמוד לפנינו נזכר דבר זה דטרח וכתב פעמים הרבה ורק לגבי קל וחומר, וולגירסת הראב"ד והר"ן בתלמוד גם גבי גזירה שוה כנ"ל בדברינו], ורבותינו הראשונים ע"ה נחלקו טובא אם בהיקש אמרינן טרח וכתב לה קרא, וכן גבי גזירה שוה כנודע, עיין בדברינו לעיל, איך יכולים לומר בפשיטות **דבכל י"ג מידות** אומרים טרח וכתב לה קרא, אתמהא.

בכל התלמודן וטעמא בעי, דמהראוי להבין במידת קל וחומר למה נאמר מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכו', למה לן לקרא כיון דאתיא בקל וחומר, ב' אם כך הוא המדה מאיזה טעם למה ישתנה בזה מידת קל וחומר משארי המידות.

ונ"ל דהנה כל המידות שהתורה נדרשת בהן המה מקובלים מסיני, ולא ישפוט אותם השכל בזולת הקבלה, אבל מדת קל וחומר [אפילו לא היה מקובל], הוא שכלי גם במילי דעלמא, והנה בכדי שנדע שהתורה היא רצונו וחכמתו יתברך למעלה מן השכל, על כן מעלתא דאתיא בקל וחומר [שהוא שכלי] טרח וכתב לה קרא מן התורה, להורות שהתורה היא למעלה מן השכל ולא יתערב חקירות שכל אנושי, הבן כי דבר נחמד הוא למשכיל, וכן הוא עוד שם בבני יששכר (מאמרי חדש אדר אות י') ובספרו אגרא דכלה (פרשת חקת) ע"ש.

הרי שכאן הגאון מהרצ"א דינוב ז"ל כבר עין קדשו ראתה דברות הר"ן ז"ל דנדרים, ולפי מה שביארנו אין זה חידוש של הר"ן ז"ל, אלא כך היתה גירסת הר"ן ועוד ראשונים בתלמוד עצמו כנ"ל בארוכה, וגם הבאתי דברי הגאון בית יצחק שהביא מהתלמוד זבחים (מ"ט ב') שגם על היקש אמרו טרח וכתב לה קרא, ועוד יש לעמוד בדברי קדשו של הגאון בני יששכר ז"ל, ועיין.

מידות, רק בקל וחומר, עיין שם שהאריך בטעמו של דבר.

הרי שהוא ז"ל סובר איפכא, שרק במידת קל וחומר, אומרים טרח וכתב לה קרא, ולא הזכיר שהתוספות שבת (קל"א ב') כתבו שגם במידת במה הצד היא בינייא, אומרים טרח וכתב לה קרא, ועיין רש"י (שם), ויד מלאכי (כלל ת"כ) ולב שומע (מערכת מ' אות י"ט), ובספר המפתח על הרמב"ם בלכות מלוה (פ"ד דף ת"ל טור ג') וש"נ, ולפי גירסת הראב"ד הריטב"א והר"ן מצינו בתלמוד שגם במידת גזירה שוה אמרו טרח וכתב לה קרא, והר"ן ז"ל עצמו כותב שאפשר שגם בהיקש אומרים טרח וכתב לה קרא, ועיין סנהדרין (מ' ב') ורש"י שמצינו טרח וכתב לה קרא לאם אינו ענין וכו', כדכתב בספר אהל ישרים (מערכת מ' אות ט'), ושו"ת זכר יהוסף (סימן קפ"א אות ב' דל"ב רע"א), ומרגליות הים סנהדרין (מ"א א' אות ד') וצ"ב.

ועוד ראיתי לו שם בספרו בני יששכר (חודש תשרי מאמר ד' אות ה') שכה כתב: "הנה תשכיל ותדע בזה הים גדול ורחב ידיים, תלמוד שלנו, תמצא בו כמה פעמים מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, ולא מצינו כן בשום מדה מהי"ג מדות לומר מלתא דאתיא בגזירה שוה, או בכלל ופרט, טרח וכתב לה קרא [הגם שהר"ן ז"ל (נדרים ג' סע"א) כתב באיזהו מקומן אגב דוחק איזה קושיא, מלתא דאתיא בגזירה שוה טרח וכו', לא מצינו כן

טרח וכתב לה קרא

לשוני משנינן". וכזאת אמרו בפסחים (ע"ז ב') וחולין (ק"ח ב') ע"ש. ועיין תוספות סוטה (ג' א'), וזבחים (נ"ב סע"א). [ועיין בכורות (ו' ב') עיין שם].

קידושין (ד' רע"ב): "ולמר בר רב אשי דאמר ולא קל וחומר הוא, הא אמרינן מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. הני מילי היכא דליכא לשוניי אבל היכא דאיכא

במהרש"א שהקשה דילמא נשנה בשביל דבר שנתחדש בה, והניח בקושיא, ולענ"ד יש לומר דכמו דאמרינן בקדושין (ד' רע"ב) לענין קל וחומר דמילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, ואף על פי כן היכי דאיכא למידרש דרשינן, וכן אמרינן גם לענין לעבור עליו בשני לאוין בפסחים (כ"ד רע"ב), כמו כן אמרינן גם לענין הא דנשנה בשביל דבר שנתחדש בה", וראיתי שזכה לכוין לדברי רבינו הט"ז ז"ל בספרו דברי דוד על התורה שמות (כ"ג י"ב), ועיין בדברי הרא"ם ז"ל בראשית (י"ב א') שציינתי לעיל ודוק היטב. [ועיין יד דוד בבא קמא (ע"ח א' דקכ"ט ע"א) ודוק].

ספר מחנה יאודה נדפס בשנת תקנ"ג בעיר התורה שאלוניקי, וגם בספרו יד יהודה על מסכת בבא בתרא הנדפס בשאלוניקי שנת תקע"ו לא הרגישו בזה, ובשנת תקפ"ה נדפס שם ספרו קהל יהודה ובסופו תיקונים והשמטות לספר מחנה יהודה, אבל לא ראיתי שעמדו בזה שם.

הגאון המחבר רבי יהודה אשכנזי ז"ל, היה חתנו של הגאון הגדול רבי ברזלי יעבץ ז"ל בעל לשון לימודים, וזו לשון הגאון חיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים חלק ספרים (מערכת מ' אות פ"ט) מחנה יהודה, נדפס מחדש, לכמהר"ר יהודה אשכנזי, **בישראל גדול שמו**. והוא על טור ובית יוסף חשן משפט בפלפלא אריכת'א. וכבר הזכרתי שם כבודו בחלק הגדולים ערך רבי ברזלי יעבץ (מערכת ב"ת אות מ"ח), ושם כתב החיד"א: "תלמידי הרב ברזלי יעבץ, הם **שני המאורות הגדולים**, הרב חתנו מהר"ר יהודה אשכנזי, שהרביץ תורה וחיבר כמה חיבורים, והרב שער המלך על הרמב"ם ספר נחמד מאד, ויהללוהו בשערים המצויינים" ודוק היטב.

בבא בתרא (ק"ט א'): "ואימא שארו זה האב, מלמד שהאב קודם לאחי האב, יכול יקדים לאחין, ת"ל הקרוב קרוב קרוב קודם. אחי האב לא צריכי קרא, אחי האב מכח מאן קא אתו מכח אב, קאי אב קא ירתי אחי האב".

וראיתי לגאון המובהק רבי יהודה אשכנזי ז"ל בספרו המופלא מחנה יהודה על שלחן ערוך חו"מ (סימן רע"ו דרמ"ו סע"א) שכה כתב: "ובהא דאמרינן בתלמוד אחי האב לא צריכי קרא - אין להקשות דלימא מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. דיש לומר דהיכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן בקרא יתירה, דומיא למאי דאמרינן בעלמא [פסחים כ"ד רע"ב] דלא מוקמינן קרא בלאוי יתירי, או דברה תורה בלשון בני אדם" [א"ה יח"ס: עיין רא"ם בראשית י"ב א' ודוק], ועיין שם בדברי בנו של הגאון המחבר ז"ל מר ניהו הגאון רבי רפאל אשכנזי ז"ל מה שפלפל בענין, ומסיק שם (דרמ"ו ע"ד ד"ה לכן): "אף על גב דמילתא דאתייה מבניא או מגזירה שוה טרח וכתב לה קרא מכל מקום כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן בקרא יתירה וכדברי אבי אדני הראש הרב המחבר ז"ל".

ועם שאני כדאי כלל וכלל, בעניותי תמה אני על עצמי, שכתב כן דכל דאיכא לשנויי ולמדורש לא אמרינן מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא, והביא דמיון לדבר מההיא דפסחים דכל היכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן קרא בלאוי יתירי, וכו', ומדוע הוזקק לדמיון זה, ולא הזכיר **לתלמוד ערוך** דקידושין הנ"ל שאמרו כן במפורש על מידת קל וחומר "הני מילי היכא דליכא לשנויי אבל היכא דאיכא לשנויי משנינן", וכן הוא להדיא בפסחים וחולין הנ"ל, וצ"ע.

ועיין בספר ערוך לנר מכות (ז' ב') שכתב: "עיין